КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему

«МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД»

(на прикладі Охтирської територіальної громади)

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування»
Бейзим Людмила Миколаївна

Науковий керівник
д.політ.н., проф. Лікарчук Наталія Василівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає запозичень із праць інших авторів без відповідних посилань
Студентка _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри державного управління від «9» квітня 2023 р., протокол № 13

Завідувач кафедри державного управління, кандидат технічних наук
Рубан Юрій Григорович _____
(підпис)

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Бейзим Л.М. Механізми формування територіальних громад України (на прикладі Охтирської територіальної громади). – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 281 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

В роботі висвітлюються механізми формування територіальних громад та перспективи їх розвиту в сучасних реаліях.

У моїй роботі розглядаються поняття «територіальна громада», «спроможна територіальна громада» та «формування спроможної територіальної громади».

Акцентовано увагу на тому, що існує багато різних підходів до роз'яснення категорії «територіальна громада». Одне з них, територіальна громада – це жителі одного чи кількох населених пунктів, які добровільно утворили територіальну громаду для вирішення питань місцевого значення.

Визначено функції територіальної громади, зокрема: нормативну; бюджетно-фінансову; планування, програмування розвитку адміністративно-територіальної одиниці початкового рівня; управління ресурсним потенціалом; розвиток місцевої інфраструктури; управління комунальним майном, яке належить територіальним громадам; управління мережею закладів соціальної сфери; інвестиції; інформування.

Розглянуто власні та делеговані повноваження об'єднаних територіальних громад. Доведено, що фаховий розподіл повноважень є одним із основних принципів децентралізації. Відповідно, ті органи влади, які є найближчими до людей і на рівні яких вирішуються завдання та надаються послуги є найбільш ефективним і найменш ресурсним.

Встановлено зміст поняття «спроможна територіальна громада». Це

територіальні громади сіл (селища, міста), які внаслідок добровільного об’єднання спроможні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечувати належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров’я, соціальної сфери. охорони, житлово-комунального господарства, враховуючи кадровий потенціал, фінансове забезпечення та розвиток інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Тобто спроможна територіальна громада – це громада, в якій достатньо місцевих джерел бюджету, інфраструктури та кадрових ресурсів щоб вирішувати питання місцевого значення органами місцевого самоврядування, які передбачені законом.

На основі аналізу літературних джерел встановлено, що спроможність територіальної громади науковці поділяють на внутрішню та зовнішню; потенційну (розрахункову), реальну та юридичну; бюджет, інфраструктура та персонал. Також розглянуто принципи формування спроможності територіальних громад.

За результатами дослідження особливостей збереження життєдіяльності територіальних громад в умовах сучасних викликів (воєнного стану в Україні) та зниження економічного розвитку територій визначено принципи їх функціонування. Вони є базовими для розвитку громад в реаліях сьогодення.

Виявлено та обґрунтовано нові ризики та перешкоди, що постають перед територіальними громадами: економічні витрати, міграція, втрати для населення (втрата житла, працевлаштування), екологічні втрати. Це окреслило подальші дії для функціонування територіальних громад у таких напрямках: забезпечення власної життєздатності тилових регіонів, які можуть об’єднуватись та співпрацювати; формування в громадах умов для переміщених підприємств та підтримка бізнесу на території; забезпечення житлом та працевлаштуванням внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: територіальна громада, економічний розвиток, бізнес, публічне управління та адміністрування, орган місцевого самоврядування,

адміністративні послуги; спроможна територіальна громада; об’єднання територіальних громад.

ANNOTATION

Beyzim L.M. Mechanisms of formation of territorial communities of Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying master's thesis for obtaining a degree of higher education of the second (master's) level in the field of knowledge 281 "Public management and administration", specialty 281 "Public management and administration". – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, 2023.

The work highlights the mechanisms of formation of territorial communities and the prospects of their development in modern realities.

My work examines the concepts of "territorial community", "capable territorial community" and "formation of a capable territorial community".

Attention is focused on the fact that there are many different approaches to clarifying the category "territorial community". One of them, the territorial community, is the residents of one or more settlements who voluntarily formed a territorial community to resolve issues of local importance.

The functions of the territorial community are defined, in particular: normative; budgetary and financial; planning, programming of the development of the administrative-territorial unit of the initial level; resource potential management; development of local infrastructure; management of communal property belonging to territorial communities; management of a network of social institutions; investments; informing

Own and delegated powers of united territorial communities are considered. It is proved that the professional division of powers is one of the main principles of decentralization. Accordingly, those authorities that are closest to people and at the level of which tasks are solved and services are provided are the most effective and the least resourceful.The content of the concept of "capable territorial community" has been established. These are territorial communities of villages (villages, towns), which, as a result of voluntary association, are able to provide the appropriate level of service

provision, in particular in the field of education, culture, health care, social sphere, independently or through the relevant local self-government bodies. protection, housing and communal services, taking into account the personnel potential, financial support and infrastructure development of the corresponding administrative-territorial unit. That is, a capable territorial community is a community in which there are enough local sources of the budget, infrastructure and human resources to solve issues of local importance by local self-government bodies, which are provided for by law.

Based on the analysis of literary sources, it was established that scientists divide the capacity of the territorial community into internal and external; potential (calculated), real and legal; budget, infrastructure and personnel. The principles of building the capacity of territorial communities were also considered.

Based on the results of the study of the peculiarities of preserving the vital activity of territorial communities in the conditions of modern challenges (wartime in Ukraine) and the decline in the economic development of the territories, the principles of their functioning have been determined. They are basic for the development of communities in today's realities.

New risks and obstacles facing territorial communities have been identified and substantiated: economic costs, migration, losses for the population (loss of housing, employment), environmental losses.It outlined further actions for the functioning of territorial communities in the following directions: ensuring the own viability of rear regions that can unite and cooperate; creation of conditions in communities for displaced enterprises and support of business in the territory; provision of housing and employment for internally displaced persons.

Keywords: territorial community, economic development, business, public management and administration, local self-government body, administrative services; capable territorial community; association of territorial communities.

ЗМІСТ

ВСТУП ……..8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЇХ СТВОРЕННЯ……11
1.1. Основні поняття та основи формування територіальних громад……..11
1.2. Законодавчі та нормативно-правові засади адміністративної реформи в Україні та процесу утворення територіальних громад…….....18
1.3. Механізми, закономірності і принципи формування територіальних громад в Україні……30
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ……..…….....….41
2.1 Особливості розвитку територіальних громад в контексті проведення адміністративної реформи в Україні ……..41
2.2 Вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку територіальних громад в умовах децентралізації ……47
2.3. Оцінювання організаційного стану та фінансового потенціалу територіальних громад у розвитку регіону ……58
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАД НА ПРИКЛАДІ ОХТИРСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ……..68
3.1. Загальна характеристика функціонування Охтирської міської територіальної громади та аналіз її організаційної структури ……68
3.2. Основні прогнозні економічного і соціального розвитку Охтирської територіальної громади у 2022-2024 роках …….……...76
3.3. Концепція відбудови та сталого розвитку Охтирської міської територіальної громади ……90
3.4. Планування та впровадження політики місцевого економічного розвитку ……...…….99
ВИСНОВКИ……107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……112
ДОДАТКИ……...118

ВСТУП

Сучасні моделі управління адміністративно-територіальними одиницями, використовуючи європейські практики, стали основою змін і реформ у територіальному устрої української влади. Успішною та наймасштабнішою на сучасному етапі розвитку держави вважають реформу децентралізації. Вона започаткована у 2014 році. Ця реформа базується на найкращих стандартах суспільних відносин та положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування.

Розвиток регіонів України в значній мірі залежить від рівня економічного зростання основних одиниць адміністративно-територіального устрою – територіальних громад, особливо за сучасних умов господарювання на засадах децентралізації. Це виклик національного масштабу, який прогнозує подальший розвиток країни. Його неможливо подолати без стабільного ресурсного забезпечення територій. Особливо це стосується економічної підтримки територіальних громад у розвитку регіону.

Для сучасної України економічне забезпечення територіальних громад та створення сприятливі умови для подальшого економічного зростання є першочерговим завданням. Особливо в сучасних реаліях, які постають перед фінансово-ресурсною спроможністю громад. Щоб подолати характерну для територіальних громад України масштабну інертність у напрямку накопичення фінансових надходжень до місцевих бюджетів треба вибудувати систему управління та сталої економіки території. Збільшення територіальних громад потребує змін та вдосконалення методів і підходів управління, застосовуючи які значно покращиться функціонування громад як складової регіонального розвитку. Важливою передумовою для громади є забезпечення економічними ресурсами, соціально-економічне зростання, підвищення рівня та якості життя громади, доступні публічні послуги.

Тема «Механізми формування територіальних громад» є надзвичайно

актуальною в сучасному суспільстві. Перш за все, це пов'язано із загальною стратегічною метою розвитку територіальної організації. Створення ефективних територіальних громад є ключовим аспектом реформ в багатьох країнах, спрямованих на покращення управління, забезпечення рівномірного розподілу ресурсів та стимулювання розвитку на місцевому рівні. По-друге, розгляд цієї теми важливий через призму демократичних процесів. Формування територіальних громад зазвичай включає в себе широкий діапазон учасників, від місцевих мешканців до урядових і недержавних організацій. Цей процес може стимулювати активну громадянську участь та взаємодію, що в свою чергу сприяє розвитку громадянського суспільства та консолідації суспільства.

Наостанок, з урахуванням глобальних викликів, таких як зміни клімату, міграція та економічні труднощі, механізми формування територіальних громад стають важливим інструментом для вирішення місцевих і глобальних проблем. Вони дозволяють краще адаптуватися до нових умов, ефективніше вирішувати проблеми і забезпечувати сталість розвитку на різних територіях. Таким чином, вивчення цієї теми є необхідним для розуміння та вдосконалення механізмів управління та розвитку громад на різних рівнях.

Об’єктом дослідження є громадська діяльність Охтирської міської територіальної громади (раніше – Охтирська міська об’єднана територіальна громада).

Предмет дослідження — аналіз теоретичних засад та практичних аспектів діяльності публічної установи.

Інформаційною базою дослідження стали матеріали праць українських та зарубіжних науковців, відомості органів державної статистики, законодавчі та нормативні документи щодо регулювання діяльності органів місцевого самоврядування, аналітичні публікації в науковій та спеціальній літературі, а також матеріали спостережень та опитувань.

Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування спроможних

територіальних громад в економічному регіоні.

Для досягнення мети дослідження були поставлені та вирішені такі науково-практичні завдання:

- розроблено теоретичні засади формування та функціонування територіальних громад у забезпеченні розвитку регіону;
- обґрунтовано методичний підхід до оцінки економічного забезпечення територіальних громад;
- систематизовано основи функціонування територіальних громад у сучасних реаліях;
- удосконалено концептуальний підхід до управління економічним розвитком територіальних громад;
- вдосконалено організаційно-економічний механізм управління розвитком територіальних громад.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЇХ СТВОРЕННЯ

1.1. Основні поняття та основи формування територіальних громад

Територіальна громада (ТГ) є ключовим елементом децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування в багатьох країнах, включаючи Україну. Основні поняття та основи формування територіальних громад включають:

- територіальна громада, — це об'єднання громадян на певній території для спільного управління та вирішення місцевих питань й вона може включати міста, села та інші населені пункти;
- децентралізація влади, — це перерозподіл владних повноважень та ресурсів з центрального рівня до місцевих громад. Метою децентралізації є створення умов для розвитку місцевих територій, зміцнення самоврядування та покращення якості життя громадян;
- об'єднання територій, — формування територіальних громад передбачає об'єднання декількох адміністративних одиниць (наприклад, сіл, міст та їхніх сільських, міських рад) в одну єдину громаду й це дозволяє зменшити фрагментацію та підвищити ефективність управління ресурсами;
- місцеве самоврядування, територіальна громада має власні органи самоврядування, такі як обрані громадські ради, що відповідають за прийняття рішень на місцевому рівні й це важливий аспект для забезпечення представництва та участі громадян у процесах управління.

Формування територіальних громад сприяє розвитку місцевих громад, створює умови для реалізації їхнього потенціалу та покращення якості життя. Цей підхід сприяє більш ефективному використанню ресурсів, забезпеченню

доступу до якісних комунальних послуг та залученню громадян до прийняття рішень на місцевому рівні. Запровадження та прискорення та соціально-економічного розвитку регіонів наразі виступає одним із нагальних напрямів теперішньої державної регіональної політики України. Стан економічного зросту адміністративно-територіальних одиниць простору держави є прямо пропорційним її конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Належне функціонування органів територіального управління, організація їх роботи в результаті впливає на функціонування громад.

Формування спроможних територіальних громад покликане створити сприятливі умови для самостійного розв'язання місцевою владою важливих регіональних проблем шляхом надання їй додаткових ресурсів і мобілізації її внутрішніх резервів. Відповідно до Методики формування спроможних територіальних громад, «Спроможна місцева громада - це місцева громада, що складається із сіл (селищ, міст). Ці одиниці добровільно об’єднуються, і внаслідок цього стають спроможними самостійно чи за допомогою ресурсів відповідного органу місцевого самоврядування надавати достатній якісний рівень послуг. При цьому враховуються кадрові ресурси, фінансове забезпечення та розвиток інфраструктури відповідних адміністративних підрозділів у таких галузях, як освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство.» [46]. Інакше кажучи, спроможна громада - це громада з достатнім місцевим бюджетом, інфраструктурою та персоналом, що дає змогу місцевій владі розв'язувати ключові місцеві проблеми в інтересах місцевого населення відповідно до положень закону.

Властивість суб’єкта щодо “наявності здатностей, здібностей, можливостей виконувати, здійснювати, робити що-небудь” є спроможністю [14].

Філософія описує цей термін як “здатність, індивідуальна особливість особистості, що є суб’єктивною умовою успішного здійснення певного роду діяльності” [14].

Спроможність як організаційний термін означає "процес, за допомогою якого

окремі особи, групи, організації, установи та суспільства розвивають здатність виконувати свої функції, вирішувати проблеми та досягати поставлених цілей"; розуміти та усвідомлювати необхідність особистого розвитку в ширшому контексті та на постійній основі.” [14].

Правова база визначає розширення юридичних можливостей спільноти як "процес підвищення спроможності пересічних громадян здійснювати свої громадянські права та права людини як особистості та як членів своїх спільнот". [14].

Об'єднання територіальних громад - це перший етап до загальної реформи децентралізації, один із елементів адміністративної та регіональної структурної реформ, які стануть основою для подальших, глобальніших змін. Ця реформа базується на передачі широкого кола повноважень від призначуваних до виборних органів влади.

Таким чином, компетенції перейдуть на рівень, максимально наближений до громадян і громад, які є безпосередніми [51]. У цьому і полягає принцип формування регіональних громад в Україні.

Самоврядування — це інститут організації життя суспільства. Наділення органів місцевого самоврядування спеціальними функціями і завданнями є об'єктивною причиною створення місцевих фінансів. Місцеві фінанси, які фактично є державними фінансами, виступають засобом реалізації функцій цих інститутів. І ті, й інші не є приватними, а служать суспільним інтересам, мають публічний характер і наділяють повноваженнями місцеві органи влади, які в Україні мають форму регіональних громад.

Повноваження територіальних громад включають:

- планування та складання бюджету регіонального розвитку;

- економічний розвиток, залучення інвестицій та розвиток підприємництва;

- управління земельними ресурсами за межами населених пунктів; видача дозволів на будівництво; введення в експлуатацію будівель;

- розвиток місцевої інфраструктури: розвиток і будівництво доріг, систем

теплопостачання, газопостачання, водопостачання та каналізації;

- благоустрій території;

- організація пасажирських перевезень у регіоні; забезпечення безпеки місцевою (муніципальною) поліцією та пожежною охороною [71].

Повноваження, що передаються територіальним громадам, включають соціальну допомогу через:

- територіальні центри (у громаді);

- адміністративні послуги через центри обслуговування;

- управління школами та дитячими садками;

- первинна медична допомога;

- утримання та експлуатація клубів, бібліотек, ігрових та спортивних майданчиків.

Тому одним з основних принципів децентралізації є розподіл повноважень, згідно з яким, найбільшими повноваженнями мають володіти органи влади на рівні, що є найбільш наближеним до населення, робота та послуги яких є найефективнішими та потребують найменших витрат ресурсів. [71]. Іншими словами, вони мають бути якісними та фаховими адміністративними центрами з надання послуг населенню.

Україна ухвалила рішення про об'єднання громад на добровільних засадах, з чіткими стимулами та винагородами за об'єднання громад поки проводила реформування системи місцевого самоврядування. Територіальні громади функціонують на тій самій фінансовій основі, що й чинні муніципалітети. Надавались 60% податку на доходи фізичних осіб. Ці кошти націлені на використання забезпечення роботи дитячих садочків, шкіл, медичних закладів, закладів культури, бібліотек і спортивних споруд.

Держава несе відповідальність за забезпечення фінансуванням освіти, охорони здоров'я. Також, в разі виникнення випадків недостатнього фінансування - вирівнювальні гранти. Також держава стимулювала громади, які добровільно вирішили об'єднатися, виділяла додаткові кошти та сприяла залученню

міжнародних фондів для проєктів реструктуризації суспільних інститутів. Автономні територіальні громади управляють своїми фінансами самостійно, що позитивно впливає на раціональність їх розподілення. Додатково, ради громад визначають необхідну кількість співробітників і встановлюють їхню заробітну плату. [38].

Тож майбутній розвиток України та успіх реформ напряму залежатимуть від того, як розвиватимуться регіональні громади: роль, що вони відіграватимуть у житті кожного регіону, так і людей загалом; як якісно буде налагоджено процес створення "компетентних" територіальних громад. О.В. Ольшанський запропонував розглянути внутрішні та зовнішні можливості спільноти, зазначивши, що "основною ідеєю тут має бути актуальність місії та можливість її виконання, що ґрунтується на потенціалі спільноти як сукупності ресурсів". [34].

О.В. Сизоненко розрізняє три види спроможності [56]:

1) спроможність розрахункову чи потенціальну;
2) спроможність, юридично визнана КМУ;
3) реальну спроможність.

Варто розрізняти бюджетний, інфраструктурний та кадровий потенціал громади, які в сукупності складають її функціональний потенціал. Функціональні можливості громади в цілому визначаються поєднанням ресурсів, процесів і результатів, які зрештою дають змогу зробити висновок про рівень розвитку потенціалу і про те, чи здатна громада на це. Кадрове забезпечення територіальної громади - це цілеспрямоване, планомірне та скоординоване управління кадровими процесами з метою оптимізації кількісних та якісних змін у людських ресурсах для виконання функцій та завдань органів місцевого самоврядування підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності громади. [13]

Фінансова спроможність громади - це її здатність збирати, акумулювати та ефективно використовувати різноманітні фінансові ресурси для розв'язання

нагальних місцевих проблем. В ідеалі, громади, які ще не об'єдналися, повинні володіти фінансовим потенціалом, що дає змогу забезпечити достатній рівень активної діяльності всіх суб'єктів фінансових відносин та їхньої взаємодії для досягнення і підтримання збалансованого розвитку всіх сфер на своїх територіях. [1].

Важливо підкреслити, що формулювання потенціалу громади як здатності надавати суспільні послуги не обов'язково враховує рівень надання послуг. Наприклад, Міністерство громад та регіонального розвитку України щороку проводить оцінку та рейтингування фінансового потенціалу місцевих громад. На думку міністерства, рейтинги можуть бути використані для "аналізу ефективності мобілізації добровільних ресурсів, раціонального використання бюджетних коштів та прийняття якісних управлінських рішень". Під час оцінювання враховуються певні показники, зокрема самозабезпеченість на одного мешканця, рівень дотацій та капітальних витрат на одного мешканця без дотацій з державного бюджету, частка видатків на утримання адміністрацій у самозабезпеченості. Таким чином, важливо розрізняти спроможність, по-перше, здатністьнадаватипослугиі,по-друге,здатністьрозвиватисявсоціальномута економічному плані. Стан перспектив та фінансова стійкість окремих територіальних громад непосредственно впливають на загальну економічну динаміку регіону, до якого вони належать. Територіальні громади, що є частинами адміністративно-територіального устрою, відіграють важливу роль у визначенні економічних характеристик регіону. їх фінансова стабільність і загальна життєздатність надають істотний вплив на економічний ландшафт регіону. На рис. 1.1 показано кількість місцевих адміністративних одиниць локального рівня за регіонами України. [29]

Рис. 1.1. Адміністративно-територіальні одиниці базового рівня (територіальні громади) України

Джерело: сформовано автором на основі [29].

Зміцнення позицій місцевих громад (гарантів життєзабезпечення територій, соціально-економічного феномену місцевого самоврядування) у соціально-економічному просторі держави потребує зосередження уваги на двох аспектах

- теоретичні дослідження та розуміння природи трактування поняття "місцева громада";

- зміна характеру та ролі місцевих громад у регіональному економічному просторі держави відповідно до умов децентралізації.

1.2. Законодавчі та нормативно-правові засади адміністративної реформи в Україні та процесу утворення територіальних громад

Адміністративна реформа та утворення територіальних громад в Україні є ключовими напрямками стратегічних змін у системі місцевого самоврядування й ці процеси базуються на законодавчих та нормативно-правових засадах, які визначають порядок та умови їхньої реалізації.

- Однією з ключових основ адміністративної реформи є прийняття ряду законів, спрямованих на зміцнення місцевого самоврядування. Наприклад, Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" встановлює основні принципи організації та функціонування органів місцевого самоврядування.
- Децентралізація влади та фінансів визначається як ключовий принцип адміністративної реформи. Зміщення владних повноважень від центрального рівня до місцевого дозволяє більш ефективно вирішувати місцеві питання та розвивати території.
- Процес утворення територіальних громад включає в себе об'єднання адміністративних одиниць, таких як сільські та міські ради. Це передбачено законами, що регулюють утворення об'єднаних територіальних громад.
- Законодавство передбачає активну участь громадян у процесах формування територіальних громад. Це включає в себе проведення громадських обговорень та консультацій з метою врахування думки населення.
- Законодавство визначає механізми фінансового забезпечення територіальних громад. Це може включати механізми перерозподілу податків та інших фінансових ресурсів між різними рівнями влади.

Важливою є системність та послідовність законодавчих та нормативних змін, спрямованих на зміцнення адміністративної системи та підвищення

ефективності місцевого самоврядування в контексті утворення територіальних громад в Україні.

Законодавчо визначено ряд нормативно-правових актів, які є основою у правовій та фінансовій діяльності органів місцевого рівня управління:

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (2014) [22] окреслює завдання, механізми, терміни формування ефективного місцевого самоврядування. Оптимально розподіляє повноваження між органами територіальної організації влади та державної влади, забезпечує комфортне проживання на території, надання якісних публічних послуг, узгодження інтересів між державою та територіальною громадою. Чітко окреслено принципи правової, управлінської, організаційної та фінансової діяльності автономії органів місцевого самоврядування, які закладені в Європейській хартії місцевого самоврядування [17], ратифікованій у 1997 році.
2. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» (2014) [45] визначає організаційно-правові основи співробітництва громад, його форми, принципи, механізми, фінансування, стимулювання та контроль за їх співробітництвом.
3. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» (2014 р.) [45] визначає організаційно-правові основи співробітництва громад, їх форми, принципи, механізми, фінансування, стимулювання і контроль їх співробітництва.
4. У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.) [60] той факт, що децентралізація влади визначена одним із основних напрямків розвитку держави, трактує: «відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудови ефективної системи територіального устрою влади в Україні, повної реалізації положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, універсальності та фінансової самодостатності

місцевого самоврядування". Ефективність адміністративно-територіальної реформи тісно залежала від ефективності побудови системи територіальної організації влади, визначеної Стратегією. Варто зазначити, що в рамках реформи децентралізації вектором досягнення соціально-економічного розвитку територіальних громад було їх добровільне об'єднання як стимул до самостійних стратегічних дій, що підвищує їх фінансову автономію.

5. Закон "Про добровільне об'єднання територіальних громад" (2015) [42] трактує, що територіально суміжні громади об'єдналися в одну територіальну цілісність, ядром якої визначено єдиний центр місцевого самоврядування з представницькими органами влади. До обов'язкових умов належать збереження доступності та підвищення якості публічних послуг; врахування факторів історії території – етнічних, історичних, культурних, які мають вплив на подальший соціально-економічний розвиток територіальних громад. На державному рівні такі громади отримали підтримку: фінансову, інформаційно-просвітницьку, організаційно-методичну.
6. Постанова КМУ № 214 «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» (2015) [44] визначає механізми формування спроможних територіальних громад, порядок розроблення їх перспективних планів. Фінансова спроможність територіальної громади залежить від наявності та ефективного використання ресурсного потенціалу (природного, економічного, фінансового, кадрового тощо). Він здатний забезпечити стійке економічне зростання та покращення соціально-побутових умов її жителів шляхом ефективного місцевого управління.

Продовженням реформи децентралізації в Україні вважається прийняття у 2020 році таких нормативно-правових актів, як:

«Затвердження перспективних планів нового територіального устрою України», які визначають новий територіальний устрій держави, та Постанова Верховної Ради «Про утворення та ліквідацію районів» [48], якою встановлюється новий перелік районів. районів України та закріплених за ними

населених пунктів, що складають ТГ.

Реорганізація органів виконавчої влади (обласних державних адміністрацій, територіальних органів та підрозділів Центральних органів виконавчої влади) здійснювалось поетапно. Їх утворення в нових округах розпочалося 1 січня 2021 року.

Реформа децентралізації виявилася однією з найпомітніших та найефективніших стратегічних реформ. Концептуальні засади розвитку місцевого самоврядування та територіальної організації влади були започатковані у 2014 році, а їх практична реалізація відбулася у 2015 році. Розробка та прийняття нормативно-правових документів внесли зміни в децентралізацію влади та територіальний устрій України, зміни до Бюджетного та Податкового кодексів [11; 39] – у фінансовій (фіскальній) децентралізації.

На даному етапі, регіональний розвиток здійснюється на основі основного документа планування " Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки ", що задає напрямок економічного зростання за рахунок використання внутрішнього потенціалу регіону. [43].

Правове підґрунтя сутності терміну "територіальна громада" чітко прописано в Конституції України, Законі України "Про місцеве самоврядування», Законопроекті «Про засади адміністративно-територіального устрою України». [25]; Аналізуючи ці документи, стає зрозуміло, що територіальна громада :

- є частиною місцевого самоврядування, первинним суб'єктом місцевого самоврядування та носієм його обов'язків і повноважень. [47];
- є територіальною основою для здійснення місцевого самоврядування жителями відповідної території. [46].

Огляд літератури показує, що територіальні громади, як об'єкти регулювання соціально-економічного розвитку регіонів виконують наступні функції. [7]:

- правотворчі функції (прийняття статутів територіальних громад, прийняття нормативно-правових актів, що регулюють діяльність територіальних громад);

- планування розвитку на базовому рівні адміністрації та територіальних

одиниць (стратегії та програми соціально-економічного та культурного розвитку);

- управління ресурсним потенціалом (водні, земельні, лісові ресурси);

- розвиток місцевої інфраструктури;

- утримання та будівництво доріг, систем водопостачання та каналізації, благоустрій територій;

- управління комунальною власністю, що перебуває у власності громади;

- бюджетно-фінансові функції (затвердження та контроль за виконанням бюджету; встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону);

- управління мережею об'єктів соціальної сфери (створення, реорганізація та ліквідація);

- інвестиційна функція (залучення державних, приватних і міжнародних інвестицій та розвиток території);

Хочу звернути увагу на те, що територіальні громади отримують увесь спектр повноважень, які сьогодні мають міста обласного значення.

До компетенцій територіальних громад належать: планування та бюджетування регіонального розвитку; економічний розвиток; залучення інвестицій; навчання підприємців; управління земельними ресурсами та нежитловими приміщеннями; видача дозволів на будівництво; видача ліцензій на експлуатацію будівель; розвиток регіональної інфраструктури: утримання та будівництво доріг, систем теплопостачання, газопостачання, водопостачання та водовідведення; благоустрій територій; регулювання пасажирських перевезень в регіоні; громадська безпека. [71].

До повноважень, переданих територіальним громадам, належать: соціальна допомога через територіальні центри (в межах територіальних громад), адміністративні послуги у сервісних центрах (в межах територіальних громад), управління школами та дитячими садками, базова медична допомога.

Метою адміністративної реформи є поступова побудова адміністративної системи, яка дозволить Україні розвиватися як високорозвиненій, правовій та

цивілізованій європейській державі з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, а також бути впливовою у світі та Європі. Вона також має на меті створити адміністративну систему, яка буде чутливою до потреб і запитів людей та ставитиме на перше місце служіння людям і національним інтересам. Ця адміністративна система буде керованою народом, прозорою, заснованою на наукових принципах та ефективною. Витрати на утримання адміністративних посад будуть пропорційні фінансово-економічному стану держави. [8]. Схематичне зображення змісту адміністративної реформи наведено в Додатку А.

Для досягнення цілей адміністративної реформи в процесі її реалізації необхідно вирішити низку завдань [8]:

- Створення ефективної організації адміністративної влади як на центральному, так і на місцевому рівні;
- створення сучасної системи місцевого самоврядування
- запровадження нової ідеології виконавчої влади та місцевого самоврядування, яка функціонує як діяльність із забезпечення реалізації прав і свобод громадян та надання державних і громадських послуг;
- організація на державній службі та в органах місцевого самоврядування на основі нового мандату;
- створення сучасної системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів;
- створення раціонального адміністративно-територіального устрою.

Реформування організаційної структури виконавчої влади є найскладнішим питанням адміністративної реформи в Україні. Після проголошення незалежності держави, обсяг адміністративної діяльності в деяких галузях збільшився у 20-30 разів, причому деякі з них (оборона, зовнішня політика) створювалися з нуля. Тому, радянський підхід до скорочення і реформування адміністративних структур сьогодні неефективний. Необхідний системний підхід, що дає змогу визначити кількість і структуру адміністративних органів,

які найповніше відповідають потребам України.

Як відомо, у процесі інституційної реформи Україна зіткнулася з проблемою організації нових типів адміністративної влади. Існуюча структура українського уряду є однією з основних перешкод для економічного зростання. Міністерствам не вдалося розробити та реалізувати ефективну політику, спрямовану на скорочення масштабів тіньової економіки, запобігання погіршенню якості охорони здоров'я та освіти, посилення регіональних відмінностей і зубожіння значної частини населення. Державна служба неефективна, оскільки вона не була повністю перетворена на інститут, що гарантує реалізацію державної політики.

Заходи з реформування, визначені в цій концепції, базуються на принципах функціонування виконавчої влади в демократичній соціально-правовій державі, вироблених світовою практикою.

- пріоритет законодавчого регулювання функцій, повноважень і процедур виконавчої влади;

- самостійність функцій і повноважень виконавчої влади від законодавчої та судової влади в межах, встановлених Конституцією та законодавством України;

- з метою забезпечення поваги до особистості та правосуддя запровадження внутрішнього і судового контролю за діяльністю органів виконавчої влади та їхніх службовців, і додатково, постійного підвищення ефективності адміністративної діяльності;

- відповідальність адміністративних органів та їхніх посадових осіб за свої рішення, дії та бездіяльність щодо громадян, чиї права було порушено;

- запровадження системи громадського контролю за діяльністю виконавчої влади через систему прямої парламентської демократії, при цьому керівні посади в ключових адміністративних органах мають бути політичними;

- положення ефективності, відкритості та чесності в роботі уряду та інших адміністративних органів.

Реформа системи державної служби в Україні спрямована на добір і

розстановку високопрофесійних, доброчесних і патріотично налаштованих кадрів в органах державного управління. У процесі адміністративної реформи необхідно легалізувати систему служби (муніципальної служби).

Виконавча влада створює умови для реалізації громадянами своїх прав і свобод та надає громадянам широкий спектр публічних послуг, у тому числі адміністративних, з метою виконання завдань демократичної соціальної правової держави. Держава свідомо мінімізує своє втручання в підтримку життєдіяльності громадян і бере на себе лише ті послуги, які можуть бути гарантовані державою в певний період суспільного розвитку і не можуть бути знайдені на ринку послуг. Потім вона постійно прагне передати цю функцію саморегулюючим механізмам ринку та неурядовим організаціям. Цей процес має базуватися на наступних принципах. [8]:

- послуги, що надаються органами публічної адміністрації, мають бути спрямовані на задоволення потреб громадян і суспільства. Отже, важливо розробити перелік необхідних громадянам послуг і встановити критерії для оцінки якості та ефективності їх надання;

- соціальні процеси повинні регулюватися державою лише тоді, коли вони приносять користь суспільству в цілому. Співвідношення між споживачами та постачальниками товарів і послуг зазвичай регулюються ринковими механізмами, за винятком ситуацій, коли ринок не може адекватно відповісти на потреби суспільства;

- адміністративні послуги мають бути платними лише за умови, що громадяни можуть обирати, користуватися ними чи ні; та

- адміністративні послуги повинні надаватися переважно на нижчих рівнях виконавчої влади, що забезпечить їхню близькість до споживачів. У деяких випадках надання послуг на вищих структурних рівнях може бути зумовлене економічними потребами або вимогами до якості.

Адміністративна реформа передбачає відносно тривалий період реалізації і складається з трьох етапів [8]. Підготовчий етап реформи передбачає розробку

та офіційне затвердження концепції адміністративної реформи та програми реалізації адміністративної реформи. Під час виконання цього етапу, вирішуються першочергові питання, які пов'язані зі стабільним поліпшенням наявних елементів адміністративної системи. На другому етапі формується інституційна та правова основа з метою реформування ключових компонентів системи державного управління.

На третьому етапі відбувається поглиблення процесу трансформації та створення нових інститутів, організаційних структур державного управління.

На всіх етапах реформи впроваджуються заходи для поліпшення законодавчого, кадрового, наукового та інформаційного забезпечення, а також для зміцнення та оновлення нової фінансово-економічної основи державного управління [8].

З відповідних індикаторів оцінки динаміки формування територіальних громад видно, що набуття самостійності у процесах прийняття рішень щодо формування територіальних громад та використання потенційних ресурсів є вагомою передумовою для активного розширення територіальних громад. (рис. 1.2 та рис 1.3).

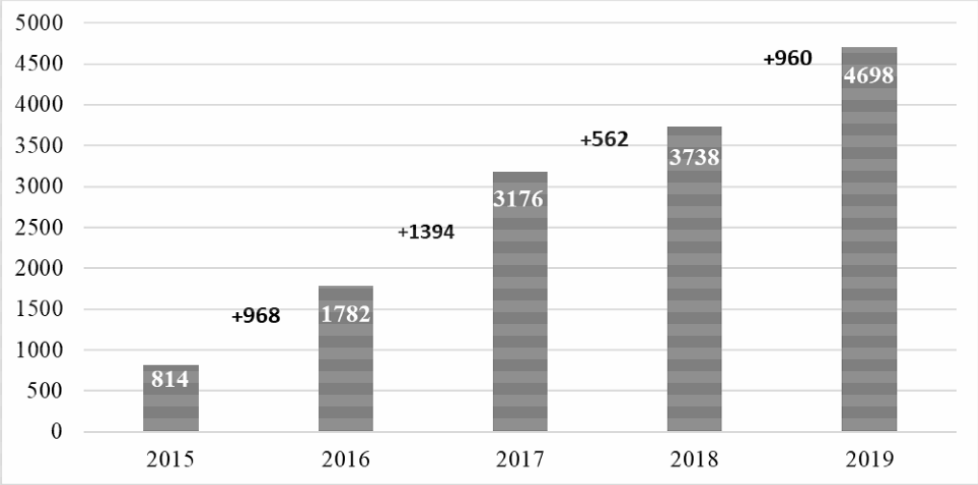

Рис. 1.2. Динаміка утворення територіальних громад

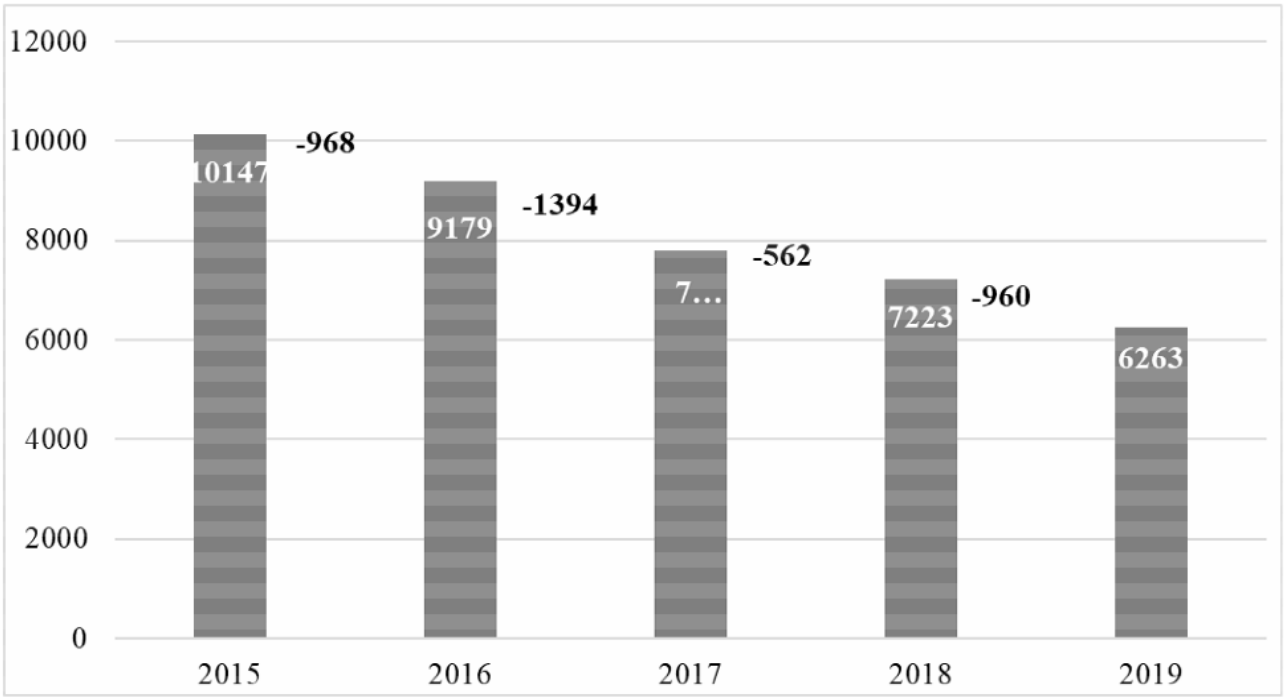

Рис.1.3 Кількість необ’єднаних та неприєднаних територіальних громад

Можна зробити наступні висновки з наведених вище даних - процес створення територіальних громад в Україні показав досить непогану динаміку: У 2019 році Україна, а точніше новостворені громади, зробили значні кроки для розвитку та вдосконалення законодавчої бази для створення і об’єднання громад.

Проте, низка операційних та стратегічних питань залишаються перешкодами для подальшого впровадження реформ: станом на 10 січня 2020 року в Україні налічувалося 1 029 територіальних громад з 11,7 мільйонами мешканців. Перспективні плани формування громад охоплюють 90,3% території країни. Перелік регіонів 2019 року демонструє незначні зміни у складі уповноважених громад з точки зору лідерів та аутсайдерів. Моніторинг процесів децентралізації та реформування місцевого самоврядування Міністерства розвитку громад та регіонального розвитку України показав такі результати: усього у 2019 році створюється 1029 громад, утворено було 223 (у 2018 році - лише 141), а об’єднано - 4698. У 2019 року громади підписали 296 угод про співпрацю, у 2020 році це вже - 530 угод: додалося 234. На початку 2019 року в регіоні було

створено 775 центрів надання адміністративних послуг, у порівнянні з 806 на початку 2020 року. Здебільшого, нові центри відкривали у місцевих громадах [13].

Процес приєднання громад до територіальних та до міст обласного значення активно почав діяти у 2019 році. На цей момент понад 100 ТГ завершили процес приєднання сусідніх громад.

Взагалі, у ньому взяли участь близько 250 сусідніх сільських і селищних рад. Спрощена процедура дозволила більш ніж 100 громадам приєднатися до 44 міст обласного значення. На початку 2019 року перелік областей за організацією спроможних громад очолювали Хмельницька, Житомирська, Чернігівська, Запорізька та Волинська області. У 2020 році цими областями стали Житомирська, Дніпропетровська, Чернігівська, Хмельницька та Запорізька. П’ять регіонів, що замикали цей список також не зазнали суттєвих змін: Вінницька, Полтавська, Київська, Кіровоградська та Закарпатська на початку 2019 року. На початку 2020 року - Київська, Львівська, Закарпатська, Вінницька та Кіровоградська. Закарпаття змінило свою позицію в рейтингу після у грудня 2019 року (вдалося піднятися на дві сходинки) коли був створений і затверджений Кабінетом Міністрів перспективний план створення громад в області. Децентралізація стала однією з найбільш вдалих та успішніших реформ українського уряду, чим привернула увагу не лише українців, а й закордонних партнерів. Найважливішою причиною цього є те, що міжнародне співтовариство інвестувало кошти на підтримку цієї реформи. Проте, багато ТГ були створені без урахування вимог методології створення. [1]. Деякі громади виникли з метою отримати додаткові повноваження та ресурси, без наявності гідної інфраструктури та якісних ресурсів для запуску економічного процесу та надання належного рівня послуг населенню. Поширення таких практик загрожує підірвати саму суть реформи. Це пов'язано з тим, що на зміну спроможним громадам приходять менші, слабші з точки зору інфраструктури та людських ресурсів. Повноваження органів громад дуже широкі - від розробки стратегій

розвитку до організації благоустрою сіл і селищ, що входять до її складу. Вони мусять затверджувати бюджет ТГ, формувати виконавчий комітет, встановлювати місцеві податки і збори. Визначати питання соціально-економічного та культурного розвитку громади, реалізовувати бюджет, координувати діяльність відділів, управлінь, комунальних підприємств, установ та організацій громади. До їх обов'язків також коригувати роботу відділів, управлінь, працівників тощо. Це допомагає створювати сильні та конкурентоспроможні регіони, відроджувати та зміцнювати традиційні місцеві підприємства. При цьому, ТГ відкривають нові сфери діяльності, залучають інвестиції, розвивають раніше недосліджені галузі, співпрацюють між собою в рамках міжмуніципальних угод тощо. Держава, шляхом фінансування та субсидування проектів на конкурсних засадах громад, що об'єдналися, заохочує такий підхід. Таким чином, стратегічне планування та участь у грантових конкурсах (національні програми та міжнародні проекти) є одним з найважливіших напрямків діяльності в управлінні ТГ [2]. Так як нововведення передбачають відповідальність за ефективність роботи органів місцевого самоврядування перед населенням та їх легітимність перед державою, управлінська політика, незалежно від рівня управління, має відігравати важливу роль у процесі нормалізації загальнодержавних та регіональних соціально-економічних умов і виступати додатковим інструментом подолання суперечностей між розбіжними рівнями управління та підвищення ефективності застосування бюджетних коштів [3]. Керівництво громадами несе за собою визначення та використання усіх сприятливих можливостей і ресурсів середовища для досягнення завдань та цілей громади; формування пріоритетів розвитку; прогнозування та пом'якшення ризиків; вирішення проблеми пристосування до швидких реформ.

1.3. Механізми, закономірності і принципи формування територіальних громад в Україні

Україна впроваджує амбіційну адміністративну реформу, спрямовану на створення сучасних, функціональних та ефективних територіальних громад. Цей процес ґрунтується на визначених механізмах, закономірностях і принципах, які надають стратегічний напрямок формуванню нових адміністративних одиниць на мапі країни. Однією з ключових складових реформи є механізм об'єднання адміністративних територій. Це означає, що різні сільські та міські ради можуть об'єднатися в одну територіальну громаду. Цей підхід сприяє не лише оптимізації управління, а й забезпечує ефективніше використання ресурсів та зростання життєвого рівня мешканців.

Закономірність полягає в тому, що реформа враховує потреби та особливості різних територій, забезпечуючи гнучкість в реалізації змін. Зокрема, враховуються етнічні, культурні та економічні особливості громад для забезпечення належного розвитку та врахування інтересів населення.

Принциповий аспект реформи – це активна участь громадян у процесах прийняття рішень. Визначені принципи гарантують прозорість, відкритість та демократичний характер формування територіальних громад. Громадські обговорення, консультації та звітність органів влади стають важливими складовими цього процесу.

Зазначені механізми, закономірності та принципи формування територіальних громад в Україні спрямовані на створення міцної основи для саморозвитку місцевих громад, розбудови громадянського суспільства та підвищення якості громадянського управління.

Зміни в адміністративно-територіальному устрої України активізували тему розподілу повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування та дали поштовх до перебудови організаційно-економічної основи управління територіями.

Компоненти організаційного та економічного характеру у процесі створення та діяльності територіальних громад [26; 72] визначаються сучасними загальними тенденціями розвитку економіки держави та механізмів місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування України наближена до європейських практик і на даний час набула визнання завдяки практичному використанню в розбудові територіальних громад держави.

Організаційно-економічне регулювання територіальних громад у напрямку досягнення її спроможності та життєзабезпечення визначається особливостями окремої території. Тобто органи місцевого публічного управління обирають стратегію її подальшого функціонування та розвитку.

Планування та реалізація місцевої політики [58] спрямована на соціально-економічний розвиток території та передбачає реалізацію основного завдання – досягнення економічної стабільності та ефективного функціонування громади.

Організаційно-економічний механізм діяльності органів місцевого самоврядування впливає на ефективність функціонування та подальшу життєдіяльність території. Визначається комплексом нормативно-правових, фінансово-ресурсних та організаційно-управлінських інструментів.

Складовими організаційно-економічного забезпечення територіальних громад є наявність нормативно-правових, організаційно-економічних інструментів, які здатні підвищити рівень конкурентоспроможності та покращити ефективність місцевого розвитку (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Складові організаційно-економічного забезпечення територіальної громади

Одним із основних детермінантів розвитку територіальної громади є організаційно-економічні інструменти місцевого управління. Вони залежать від законодавчо встановленого нормативно-правового забезпечення державної регіональної політики.

Об’єкти місцевого самоврядування є виконавцями та координують процес формування організаційно-економічної системи управління територією шляхом аналізу території за її характеристиками, вибору стратегії, методів, інструментів та алгоритму дій для подальшого розвитку. Економічна життєздатність території залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів: місце розташування, якісна побудова місцевої системи управління та стратегії місцевого розвитку, а також достатнє фінансове забезпечення та ресурсна складова.

Регулювання адміністративно-територіального устрою України відбувалося на початкових етапах її розвитку як незалежної держави. Зросла роль і значення

активної, дієвої та дієвої державної регіональної політики. Це стало важелем підвищення конкурентоспроможності регіонів та соціально-економічних параметрів життєдіяльності суспільства.

Побудова організаційної структури громади передбачає дотримання загальноприйнятих принципів. Принципи створення організаційної структури територіальних громад визначаються кількома ключовими аспектами, що враховують їхню організаційну логіку та функціональність. Нижче подано характеристику цих принципів:

- Децентралізація та демократія, — організаційна структура громади має бути орієнтована на децентралізацію влади та прийняття рішень на рівні місцевого населення. Демократичні принципи забезпечують участь громадян у прийнятті важливих рішень.
- Функціональна інтеграція, — організаційна структура повинна відображати ефективну інтеграцію функціональних областей та служб для оптимального вирішення різних завдань територіальної громади.
- Представництво та рівноправ'я, — принцип рівного представництва передбачає включення різних соціальних груп та верств населення у структуру, щоб забезпечити справедливе врахування інтересів різних громадян.
- Транспарентність та відкритість, — структура громади повинна бути прозорою та відкритою, забезпечуючи доступ до інформації та можливість громадського контролю за діяльністю органів влади.
- Адаптивність та гнучкість, — організаційна структура повинна бути гнучкою та здатною адаптуватися до змін у потребах та умовах громади з плином часу.
- Ефективність та раціоналізація ресурсів, — принципи ефективного використання ресурсів визначають структурні рішення, спрямовані на оптимізацію витрат та забезпечення ефективності громадських послуг.

Загальна характеристика цих принципів визначає орієнтацію організаційної

структури територіальних громад на прозорість, представництво та ефективність у вирішенні місцевих завдань.

Комплексне застосування принципів формування організаційної структури територіальних громад дає змогу для реалізації дієвих ініціатив, місцевих програм, моделей та механізмів чергового розвитку території. Порушення пропорцій при дотриманні вищезазначених принципів призведе до прискорення зростання витрат на утримання працівників органів виконавчої влади. Тож, необхідно час від часу переглядати ефективність організаційної структури місцевого самоврядування. [55].

Сутність організаційної структури місцевого самоврядування полягає в систематизації та визначенні взаємозв'язків між різними елементами та рівнями владних органів на місцевому рівні. Ця структура створює механізми управління та взаємодії для забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування та задоволення потреб місцевого населення.

Організаційна структура місцевого самоврядування включає в себе кілька ключових компонентів:

- Органи представницької влади, — створені для представлення інтересів громадян. Це можуть бути міські та сільські ради, обрані на основі загальних виборів громадянами.
- Виконавчі органи, — відповідають за реалізацію рішень та виконання завдань, покладених на органи представницької влади. Це можуть бути виконкоми, міські та сільські голови та інші керівництва, обрані або призначені.
- Комітети та комісії, — створюються для розгляду конкретних питань та підготовки рекомендацій для рішень органів влади. Можуть бути формовані з представників рад або громадськості.
- Місцеві адміністрації та служби, — забезпечують виконання управлінських функцій та надають адміністративну підтримку. Це можуть бути апарати рад, виконкомів та інші служби.

- Механізми громадської участі, — включають механізми для активного залучення громадян у прийняття рішень та моніторингу діяльності місцевих органів влади [55].

Модель організаційної структури територіальних громад залежить від різних рівнів – місто-селище-село. Моделі управління є персональними для кожної громади. Кожна має різний алгоритм та інструменти впливу, що передбачають ретельний аналіз та врахування специфіки певної території.

Принцип підвищення потенціалу місцевих громад є ключовою складовою Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [4]:

- першочергове долучення громадськості до процесів прийняття рішень із територіальних питань та підтримка поширення прямої демократії;

- створення ефективних механізмів залучення суспільства в прийнятті важливих управлінських рішень органами місцевого самоврядування, зокрема, у формуванні стратегій розвитку територіальних громад, затвердженні статутів територіальних громад та підготовці містобудівної документації (наприклад, базових планів розвитку міста) ;

- визнати право загальних зборів громадян за місцем проживання відповідно до закону та статуту територіальної громади заслуховувати проміжний звіт органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою та встановити обов'язок для органів та посадових осіб місцевого самоврядування обґрунтовувати своє рішення про врахування або неврахування рішень загальних зборів територіальної громади;

- для реалізації консультацій та сприяння проведенню громадської експертизи проектів рішень і розпоряджень органів місцевого самоврядування можна створити консультативно-дорадчі органи, призначені для ефективного взаємодії з громадськістю. Ці органи мають на меті забезпечення широкої участі громадян у прийнятті рішень та формуванні політик на місцевому рівні;

- гарантувати право територіальних громад на референдум

- покращити процедури формування органів місцевого самоврядування; встановити чіткі процедури делегування окремих повноважень органам місцевого самоврядування; забезпечити фінансування на виконання їхніх повноважень, розподіл коштів та звітування про їх витрачання;

- розширити практику об'єднання мешканців в органи самоорганізації населення. Це особливо актуально для місцевих громад, де об'єднуються мешканці більш ніж одного населеного пункту.

Фактично, застосування цих принципів є способом і засобом розбудови спроможності об'єднаних громад. Основними викликами, з якими стикаються громади, є залежність від центру, незадовільний стан інфраструктури та фінансів, деградація сільських територій, високий рівень дотаційності місцевих громад та низька інвестиційна привабливість місцевих громад. Трансформація місцевих публічних фінансів після децентралізації вимагає створення спроможних місцевих громад, що можливо лише за умови їхньої інтеграції та більшої зацікавленості у наповненні бюджетів органів місцевого самоврядування.

Основним фактором у розробці стратегій і програм розвитку територіальних громад, управління ресурсними складовими та визначення напрямів її життєдіяльності відповідно до позитивних і негативних сторін конкретного регіону є відсутність підпорядкованості. Це означає самостійність у вирішенні важливих місцевих проблем, врахування уподобань компетентних органів місцевої влади та думки місцевого населення, забезпечення балансу між спільними цілями та потребами.

Аналізуючи наукову літературу, помітно, що більшість дослідників у цій сфері характеризують громади, застосовуючи різноманітні методи та виділяючи ознаки за певними критеріями.

Тому дослідження різних концептуальних підходів до дефініції поняття "територіальна громада" дає підстави вказати на наявність схожих елементів та виокремити основні характеристики регіону.

Ознаки територіальних громад можуть визначатися за різними підходами та враховувати різні аспекти. Нижче наведено кілька ключових ознак, які можуть бути розглянуті з різних перспектив:

- Адміністративний підхід, тобто географічні межі та адміністративний статус, — громада визначається на основі адміністративно-територіальної одиниці, такої як сільська чи міська рада.
- Етнічний та культурний підхід, через спільні етнічні чи культурні характеристики населення, — громада формується на основі спільної етнічної чи культурної ідентичності мешканців.
- Економічний підхід, це об'єднання економічно пов'язаних територій, — громада формується з урахуванням економічних зв'язків та інтересів мешканців.
- Функціональний підхід, це спільна функціональна область, така як освіта, охорона здоров'я, транспорт, — громада формується на основі необхідності спільного обслуговування та розвитку функціональних сфер.
- Екологічний Підхід, це особливості природного середовища та його охорони, — громада формується з урахуванням екологічних особливостей території та необхідності спільної екологічної діяльності.

Дані підходи можуть взаємодіяти, і реальна територіальна громада часто враховує декілька аспектів одночасно, забезпечуючи комплексний підхід до формування її ознак та характеристик.

Основними ознаками, спільними для різних громад, є територіальні межі, повноваження та права у формулюванні та вирішенні основних територіальних питань, розвиток економічної та соціальної спрямованості, спільна власність, створення ресурсного забезпечення життєдіяльності, зовнішня та внутрішня соціальна взаємодія, психологічна згуртованість та культура.

Узагальнюючи погляди дослідників на ознаки та якості дефініції "територіальна громада" різних підходів, можна виокремити чотири

концептуальні підходи. Підхід характеризування спільноти за територіальним чинником, в прив'язці до конкретного місця, є найпоширенішим і визначається таким чином:

- об'єднання суб'єктів, основний об'єкт місцевого самоврядування, що належить до території [23];

- народ, сукупність соціуму, що має спільну територію і спільні інтереси [10];

- складні кумулятивні форми, значущість місцевих інтересів і поєднання з чинником територіального розташування [5].

Соціальний підхід показує, що спільнота - це суспільне утворення, що має соціально-територіальну спільність, яка ґрунтується на соціальній взаємодії індивідів на основі системних зв'язків, спільних інтересів, потреб і відносин:

- об'єднання населення у спільноти, які мають певні соціальні орієнтири, конкретні соціальні організаційні утворення, пов'язані спільними потребами та інтересами [53];

- люди, що належать до певної соціальної групи [57] ;

- група людей, що мають здатність формувати спільну поведінку як основу соціальних норм спільноти. [32]

Правовий підхід ґрунтується на правовому статусі Співтовариства, яке являє собою орган місцевого самоврядування, наділений певними функціями, організацію публічної влади, що займає певне становище в адміністративно-територіальному просторі держави:

- визнана законом група людей, спільнота жителів, які мають право вирішувати територіальні питання та захищати свої права та інтереси шляхом власного волевиявлення в межах чинного законодавства, є самоорганізацією громадян, [52];

- спільноту громадян України з юридично конкретним правовим статусом територіальної одиниці, господарюючого суб'єкта та суб'єкта цивільних правовідносин [24].

Комплексний підхід — це групування у визначенні терміну все більшої

кількості ознак, які є основою громади та характеризують її всебічно:

- Об'єднання взаємопов'язаних людей, групи людей з певних регіонів, культурна спадщина, групи громадян України з колективними інтересами, громади здійснюють різноманітну діяльність для виконання своїх економічних та соціальних потреб [24];

- На регіональному рівні — групи громадян України, іноземців, осіб без громадянства, внутрішньо переміщених осіб, біженців (та/або інших категорій громадян, які в певний час проживали, працювали або володіли нерухомим майном на території громади), об'єднані територією спільного проживання, спільними інтересами та соціально-економічними питаннями регіонального значення; та первинні органи місцевого самоврядування, що сплачують податки і збори [6; 36].

Свідомо сформовані спільноти людей, підкріплені ресурсами (економічними, фінансовими, природними) та залучені до суспільно-політичної діяльності. [49].

Інтегративний підхід є найбільш повним у визначенні ознак територіальної громади:

- громади утворюються і функціонують як адміністративно-територіальні одиниці відповідно до правового поля держави;

- вони є частиною території з внутрішніми та зовнішніми зв'язками;

- має територіальні органи управління та ресурси.

- самостійно здійснює стратегічне планування та забезпечує власне виживання;

- розвиває соціальні, економічні, культурні та екологічні зв'язки і впливає на рівень комфорту життя в регіоні.

Комплексний підхід поєднує правові, територіальні, економічні, соціальні, ресурсні, екологічні, історичні, культурні та інтеграційні ознаки.

Українські дослідники утворюють власне тлумачення "громади", займають різні позиції щодо визначення її сутності та підходів до дослідження відповідно до реалій політико-правового та соціального розвитку держави.

Зовнішні функції регіонального, національного та міжнародного значення пов'язують місцеві громади з іншими місцевими громадами, державами та громадами інших країн.

Імідж, інвестиційна привабливість та конкурентоспроможність регіону покращуються, коли всі територіальні громади в регіоні належним чином виконують покладені на них функції. [100].

Таким чином, за час дії децентралізації змінилися умови життя місцевих громад. Реформи сприяли самостійності населення в управлінні територіями та формуванню власної економічної спроможності. Ці зміни знайшли своє відображення в наукових дослідженнях вчених різних періодів і пояснили їх різні погляди на феномен "територіальні громади". Світовий досвід підтверджує, що формування якісної системи місцевого самоврядування є важливим для створення стійких умов соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Ефективна організація роботи в усіх сферах діяльності на території може забезпечити позитивну динаміку місцевої економіки, що є головною умовою життєзабезпечення території.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

2.1. Аналіз організаційного стану та фінансового забезпечення регіонів України

Аналіз організаційного стану та фінансового забезпечення регіонів України є актуальним завданням, яке ставить під сумнів ефективність місцевого самоврядування та його вплив на соціально-економічний розвиток кожного регіону. Організаційний аспект включає в себе оцінку структури та функціонування органів влади, а також рівня їхньої відповідальності перед громадою. Фінансове забезпечення вимагає уваги до механізмів виділення та використання бюджетних ресурсів, що безпосередньо впливає на розвиток соціально-економічної сфери та інфраструктури регіонів. Проведення аналізу організаційного стану регіонів дозволить визначити ефективність системи місцевого самоврядування, виявити можливі труднощі в її функціонуванні та запропонувати шляхи їх подолання. Питання структури влади, прозорості прийняття рішень та залучення громади до управлінського процесу виявляться ключовими в оцінці організаційного рівня регіонів.

Одночасно, аналіз фінансового забезпечення регіонів є важливим кроком у визначенні ступеня їхньої фінансової самостійності та здатності вирішувати пріоритетні завдання. Визначення обсягів та джерел бюджетних ресурсів, їхнього розподілу та ефективності використання стануть основою для оцінки фінансового стану регіонів.

Зазначені аспекти аналізу дозволять отримати комплексний погляд на ситуацію в регіонах України, а отримані результати стануть основою для розробки рекомендацій та подальших стратегій щодо удосконалення

організаційного стану та фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Для здобуття економічного ефекту у розвитку територіальних громад, за період незалежності України, органи державної влади неодноразово планували провести реформу децентралізації, для забезпечення локального розвитку та розвитку національної економіки в цілому.

Щоб реалізувати дану мету, зробили зміни законодавчого нормативно-правового забезпечення, для формування ефективного, адміністративного та фінансово спроможного місцевого самоврядування. Було розподілено повноваження між рівнями управління, а фінансові ресурси передали на місцевий рівень [15; 27; 40; 41].

Для того, щоб громади отримали значну частину ресурсів для формування власних місцевих бюджетів, внесли зміни до Бюджетного та Податкового кодексів. Із 2015 по 2020 роки відбувалося укрупнення громад через їхнє об'єднання територіально (ОТГ- об’єднана територіальна громада, пізніше ТГ) для збільшення ресурсного та фінансового потенціалу. Почали добровільно об’єднувалися суміжні територіальні громади сіл, селищ та міст.

В Україні із 2015 по 2020 рр. утворено 1074 територіальні громади. У 2015 р. їх було утворено 159 ТГ, а у 2016 р. - 366 ТГ. Це на 207 громад більше, ніж у попередньому році. Найрезультативніший етап у створенні ТГ припав на 2017 р, бо на кінець року нараховувалося 664 ТГ, а це на 299 більше ніж у 2016р.

Площа новостворених територіальних громад мала показник 255,8 тис.кв.км підконтрольної території України. Процес утворення територіальних громад країни та його динаміку подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Новостворені ТГ в Україні у період 2015-2020 рр.

Назва показника	Значення показників по роках					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість ТГ, од.	159	365 (+206)	664 (+299)	805 (+141)	982 (+177)	1074 (+91)
Кількість жителів, які проживають в ТГ, млн. осіб	1,4	3,1 (+1,7)	5,6 (+2,5)	8,3 (+2,7)	11,2 (+2,9)	12,2 (+1,0)
Площа ТГ, тис. км^2	36,8	89,6 (+52,7)	167,5 (+77,9)	193,5 (+26,0)	232,7 (+39,2)	255,8 (+23,1)

Джерело: сформовано на основі [29]

Відповідно, відбулося формування спроможних територіальних громад, згідно чинного законодавства України. Станом на 10.08.2020р. кількість територіальних громад становила 983 од. (із 1074 територіальних громад 91 громада чекала рішення ЦВК про призначення перших місцевих виборів), кількість населення - 32,1%, площа спроможних громад становила - 41,7 %, а громади, що вже об'єдналися, - 41,0 %

У червні та липні 2020 р. були впроваджені нормативно-правові документи, які змінили систему адміністративно-територіального устрою початкового рівня (визначення адмінцентрів та затвердження ТГ) а також було сформовано нову систему адміністративно-територіального устрою субрегіонального (районного) рівня (створення і ліквідація районів). Отже, із 983 (+91) ТГ було сформовано 1470 ТГ, із них: міських - 410 ТГ, селищних - 433 ТГ, сільських -627 ТГ. Ця кількість громад знаходиться на території 136 реорганізованих районів України, до впровадження змін їх чисельність становила 490 районів [29].

Міжмуніципальне співробітництво у новостворених територіальних громадах діє в різних напрямках, в тому числі, у розвитку освіти, охорони здоров'я, соцзахисту, благоустрою, житлово-комунального господарства, та ін. У 2020 році загальна кількість становила 16 проєктів у 16-ти громадах Волинської,

Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Полтавської та Рівненської областей. А в 2021 році 296 територіальних громад усіх областей України реалізували 153 проекти міжмуніципального співробітництва. Одні з найбільш активних це: Дніпропетровський регіон (17), Запорізький (16), Львівський (13), Рівненський (14) та Харківський (15) регіони.

Аналізуючи статистичні дані щодо збільшення кількості проєктів співпраці між громадами, то активність об'єднаних територіальних громад зростає та відкриває нові можливості для соціально-економічного розвитку. Збільшення напрямків співробітництва, взаємодії та міжтериторіального партнерства створює додаткові умови для позиціонування своєї території, як такої, що спрямована на підвищення показників своєї діяльності [164], особливо в напрямку збільшення доходів місцевого рівня. та збільшення надходжень до місцевих бюджетів територіальних громад.

У кожній області України, під час формування територіальних громад, органами державного управління були розроблені перспективні плани їх утворення з метою недопущення хаотичного об'єднання. Згідно права добровільного укрупнення основних адміністративно-територіальних одиниць існуючі територіальні громади мали можливість вносити правки – обґрунтовані пропозиції до початкових перспективних планів, зважаючи на специфіку території. У кожному з варіантів мав бути індивідуальний підхід до критеріїв даної території та відсутність єдиного шаблону для їх об'єднання. Наявність різних обставин відповідної території слугувала відхиленням від загальних стандартів укрупнення.

Щоб сформувати дійсно спроможні територіальні громади, було внесено зміни в адміністративно-територіальний устрій, де передбачили не лише територіальне об'єднання громад, а й посилення їх фінансового забезпечення відповідно до фінансової децентралізації.

Зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України посилили фінансову децентралізацію. Це стало початковим кроком у реформуванні місцевого

самоврядування з новими підходами у напрямку формування та використання місцевої фінансово-ресурсної складової, а саме: органам місцевого самоврядування передали додаткові фінансові повноваження, стали прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, законодавчо визначені джерела надходжень до місцевого бюджету.

Відповідно до аналізу особливостей формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад України слід звернути увагу на стан місцевих бюджетів [27] у зв'язку із перерозподілом між державним та місцевим рівнями.

Слід зауважити , що через введення воєнного стану на території України було внесено зміни до нормативно-правових документів стосовно подання річної фінансової та нефінансової звітності на всіх рівнях управління. Терміни оприлюднення звітної інформації перенесли на невизначений термін – коли скасують воєнний стан або через три місяці після його скасування. Визначено часові проміжки проведення аналізу з 2017 по 2021 роки. Вибрані часові рамки дадуть можливість дослідити формування місцевих бюджетів України за п'ять років для розуміння змін фінансових надходжень та видатків місцевих бюджетів, що свідчитиме про рівень спроможності територіальної громади протягом активного етапу реформи децентралізації та місцевого самоврядування (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Динаміка формування доходів та видатків місцевих бюджетів України за 2017-2021 рр.

Показники	Значення по роках					Темпи	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021 / 2017р.	2021/ 2019 р.
Доходи місцевих бюджетів	229,5	263,5	300,3	311,4	378,1	64,7	25,9
Доходи місцевих бюджетів (з трансфертами з державного	502,1	562,4	560,5	471,5	580,7	15,6	3,6
Трансферти з державного	272,6	298,9	260,3	160,2	202,6	-25,7	-22,2
Видатки місцевих бюджетів	490,2	563,3	557,6	467,5	556,8	13,6	-0,14
Видатки місцевих бюджетів	496,1	570,6	566,3	478,2	569,4	14,8	0,54

Джерело: сформовано на основі [69]

Згідно результатів аналізу доходів і видатків місцевих бюджетів за 2017-2021 роки, зрозуміло, що доходи місцевих бюджетів (без урахування трансфертів з державного бюджету) поступово зростають. Наприклад, у 2017 році вони були 229,5 млн грн, в 2019 році – 300,3 млн грн, а у 2021 році – 378,1 млн грн. Тобто, темпи зростання склали: 2017-2021 рр. – 64,7%, 2019-2021 рр. – 25,9%. У період 2017-2021 років помітно економічну активність у громадах, збільшились доходів місцевих бюджетів.

Аналіз загальних доходів місцевих бюджетів (з трансфертами) показав: у 2017-2021 рр. темпи приросту становили 15,6 %, а в 2019-2021 рр. - 3,6 %. Відповідно було зменшення фінансового потенціалу, хоча збереглися тенденції нарощування дохідної частини місцевих бюджетів. Місцеві бюджети від державного залишаються залежними.

Помітна тенденція зменшення міжбюджетних трансфертів. Порівнюючи період з 2017 по 2021 роки, вони знизились на -25,7%, у 2019-2021 роках на -22,2%. Але акцент державної регіональної економічної політики на фінансову підтримку місцевих бюджетів зберігся. Це спонукає органи місцевого самоврядування формувати основу для більшої економічної самостійності.

Аналізуючи доходів місцевих бюджетів без міжбюджетних трансфертів за період з 2017 по 2021 роки, помітне щорічне зростання, це є гарним показником результативності впровадження реформи децентралізації. Збільшення власної дохідної частини місцевих бюджетів пов’язане з фіскальною децентралізацією. Саме вона сприяла тому, що в управлінні місцевими фінансами посилилась економічна активність громад та збільшилась дохідна база місцевих бюджетів. Це додатково стимулювало формування дохідної частини місцевих бюджетів на своїх територіях, і таким чином стало поштовхом до більш ефективного їх розвитку. Проте місцеві бюджети залишаються дотаційними і неспроможними, щоб повністю забезпечити власні потреби території. А, відповідно, потрібна

активізація дій місцевої влади щодо прийняття додаткових рішень про економічну підтримку громад.

Для забезпечення власних потреб за рахунок видаткової частини місцевого бюджету, самоврядування територіальних громад потребує фінансових ресурсів. За результатами аналізу видатків місцевих бюджетів встановлено, що у 2017-2021 роках було їх загальне збільшення. У порівнянні з періодом з 2017 по 2021 роки видатки з міжбюджетними трансфертами збільшились на 14,8%, а з 2019 по 2021 роки зменшилися на 0,54%. Це пояснюється різними факторами впливу на економічну ситуацію в нашій державі. Одним з основних критеріїв є наслідки політичних подій у державі, кризові впливи та різке загострення епідемії COVID-19.

Отже, показники доходів та видатків місцевих бюджетів (без трансфертів) мають загальну тенденцію до зростання протягом у період з 2017 по 2021 роки. Проте, згідно з аналізом, витрати на потреби території перевищують доходи. Відповідно, територіальні громади на даному етапі поки не в змозі самостійно забезпечити власними коштами всі статті місцевих видатків. Це є негативним фактом для подальшого розвитку. Відповідно, територіальні громади залежні від міжбюджетних трансфертів, бо власні доходи бюджетів не в змозі забезпечити всі потреби території.

2.2 Вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку територіальних громад в умовах децентралізації

Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації є важливим етапом для будівництва сучасної та ефективної системи місцевого самоврядування. За останні десятиріччя Україна відчула суттєві зміни в організації та управлінні на місцевому рівні, взявши на озброєння досвід вітчизняних та зарубіжних партнерів. Вітчизняний досвід розвитку територіальних громад полягає в запровадженні принципів децентралізації та розширенні повноважень місцевих

органів влади. Зокрема, створення об'єднаних територіальних громад сприяло об'єднанню ресурсів та забезпечило більш ефективне управління місцевими справами. Важливою складовою внутрішньої політики стало активне залучення громадян до прийняття рішень, що забезпечило демократичний інструментарій для вираження їхніх потреб та поглядів. Зарубіжний досвід, зокрема країн Європи, демонструє важливість створення самодостатніх місцевих органів влади. Наприклад, Швеція та Фінляндія визначаються високим рівнем автономії для місцевих громад, що дозволяє їм самостійно вирішувати питання розвитку і соціально-економічної політики. Аналогічно, країни Центральної та Східної Європи, такі як Польща та Словаччина, активно впроваджують принципи децентралізації, що сприяє більш ефективному управлінню ресурсами та підтримці розвитку на регіональному рівні.

Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації має в собі важливий внутрішній та міжнародний контекст, об'єднуючи витоки вітчизняного та зарубіжного досвіду для побудови ефективної та гнучкої системи місцевого самоврядування.

Розпочати аналізувати зарубіжний досвід розвитку територіальних громад слід з вивчення найближчого історичного досвіду (XIX ст.). Таким чином, якщо провести неглибокий ретроспективний аналіз децентралізації влади на території сучасної Польщі, то помітно, що перші правові норми в напрямку децентралізації — це були так звані «муніципальні акти», які з’явилися ще в XIXст. [75]. Тоді ж відбулася реформа муніципальних прав. Вона змінила ситуацію в бік значного розширення можливостей мешканців, це надало їм права вирішувати ряд важливих питань. Реформа, крім цього, дала свободу містам: вони більше не підпорядковувалися главам районів чи маршалам.

Ще у 1808 році у Пруссії прийняли указ про міста. Ймовірно, це були перші кроки до децентралізації. Згідно з цими правилами, в рамках місцевого самоврядування місто створювало раду. Функціями цієї ради було обрання міського управління. Керівництво повинно було затверджуватися центральними

органами влади. У 1815 році ввели новий адміністративний поділ. За цим поділом муніципалітети були найменшими адміністративними одиницями двох типів: сільські та міські. Згідно з інших актів 1850 та 1853 років муніципалітети отримали більше функцій. Міська влада мала законне право призупинити незаконне рішення, притягнути до дисциплінарної відповідальності мерів та інших осіб. Суддя мав право визначати витрати в міському бюджеті, які рада не погоджувала. Такий процес децентралізації в Пруссії на той час був спрямований лише на делегування повноважень. [16]

В Австрії реформи децентралізації значно затрималися. Вона не розпочиналась до конституційної реформи під час «Весни народів». Адміністративний поділ було запроваджено в середині XIX ст., коли розпочався процес створення місцевого управління в його сучасному вигляді. Міська влада була поділена між законодавчими і виконавчими органами. Завдання розділили на власні та делеговані. Наприклад, у Галіції та Лодомерії існували унікальні одиниці – присадибні ділянки. Їхнім завданням були чимось подібні до муніципальних, але їх структура була пов'язана зі старими феодальними системами, оскільки місцевий керівник або землевласник все ще грав ключову роль.

Пропоную детально розглянути особливості формування стратегії декількох Європейських країн, а саме: Франції, Великобританії, та більш детально Польщі та Чехії.

У Франції існують спеціалізовані організації міжобщинного співробітництва на рівні міст. Для більш ефективного виконання покладених на комуни функцій вони створюють публічно-правові міжкомунальні об’єднання. Одним із їхніх завдань є розробка проектів у сфері економічного розвитку. Прикладом такого об’єднання може бути, створена за законом від 31 грудня 1966 року, Міська Спільнота Лілльська Метрополія (Lille Metropole Communaute urbaine). Вона об’єднує 85 комун з населенням понад 1 млн осіб [51].

У Великій Британії одним із основних принципів територіального розвитку

вважається імператив. Згідно з цим активація економічної діяльності забезпечується більшою мірою за рахунок локального розвитку, а не перерозподілу діяльності та ресурсів. Звідси виникає необхідність наблизити процес формування політики до місцевих центрів прийняття рішень [51].

Польська реформа системи місцевого самоврядування, яка відбулася протягом 1990-1999 років, визначила структуру з трьох рівнів місцевого та регіонального самоврядування в країні. Кожен з цих рівнів функціонує незалежно один від одного та володіє власними активами та фінансовими ресурсами.

Перший рівень самоврядування в Польщі — це громади, які є основною ланкою системи. Громади мають значну автономію та відповідають за місцеві питання, такі як соціальний розвиток, освіта, охорона здоров'я, та інфраструктура. Їхні рішення стосуються конкретної території та мають безпосередній вплив на мешканців.

Другий рівень — це повіти, або адміністративні райони, які об'єднують кілька громад. Повіти відповідають за управління регіональним розвитком, економікою та координацію деяких місцевих послуг.

Третій рівень — це воєводства, або області, які об'єднують кілька повітів. Воєводства мають відповідальність за стратегічне планування, регіональний розвиток, та розподіл певних фінансових ресурсів.

Така трьохрівнева система місцевого самоврядування в Польщі сприяє ефективному управлінню на різних рівнях та забезпечує більшу самостійність місцевих громад у вирішенні своїх питань та проблем. [75].

Регіональний рівень становить 16 воєводств, на території яких проживає від 1 до 5 мільйонів жителів (середній показник 2,4 мільйони чол.). Сферою відповідальності воєводств є розробка та реалізація політики регіонального розвиту. Основна мета якої є оптимальне використання людського капіталу і матеріальних ресурсів, щоб забезпечити розвиток регіону у довгостроковій перспективі [75].

Другим рівнем місцевого самоврядування є Повіти. У сферу їх

відповідальності входить надання послуг місцевого, а іноді і субрегіонального масштабу. Відповідно до принципів субсидіарності та пропорційності вони не можуть передаватись на рівень гмін. У Польщі налічується 308 сільських гмін і 65 міських гмін (найбільші міста). Вонм наділені повноваженнями повітів (виконують функції повітів, мають інфраструктуру та бюджетні повноваження повітів. [75].

Базовий рівень місцевого самоврядування це гміна. Згідно Закону про самоврядування гмін, що діє з 1990 року, «ґміна є основною одиницею місцевого самоврядування в Республіці Польща». Гміна схожа за своїми функціями з територіальними громадами в Україні [75].

Бувають гміни сільські, міcько-сільські та міські. Зараз в Польщі існує 2479 гмін. Із них 306 - міські, 602 - міcько-сільські та 1571 - сільські гміни [75].

Спочатку Національна стратегія регіонального розвитку охоплювала період з 2001 по 2006 роки. На той момен Уряд Польщі розробив стратегію, головна мета якої була досягти гармонії у польській державній політиці з вимогами ЄС. Офіційно документ прийняли у грудні 2000 р. Головним поштовхом цього документу став Акт про Принципи підтримки регіонального розвитку [75].

На той час, згідно з чинним законодавством, нові органи регіонального самоврядування повинні були розробити власні стратегії розвитку регіону. Вони абсолютно самостійно проводили свою роботу, без взаємодії регіонів і без чіткої інформації від центральних органів влади. Досвіду підготовки подібних планів у регіонів не було. Відповідних інструкцій на той час також не було. У результаті виявилося ,що всі 16 стратегій регіонального розвитку виявились різними. Найбільше це стало помітним у період переговорів із центральною владою про операційні програми воєводств [75].

На наступному етапі важливим кроком Уряду була розробка Попереднього Національного плану розвитку на 2000-2002 роки. Цей документ базувався на секторальних стратегіях. Згодом додалися напрямки, які були визначені в Національній стратегії. Включаючи сфери, спрямовані на посилення соціально-

економічної відповідності в рамках підготовки Польщі до вступу в Європейський Союз через стратегічне програмування коштів ЄС, які були виділені на підготовку до вступу. Хоча для підтримку регіонального розвитку використовувалися не лише ресурси ЄС, а й діяльність у цьому напрямку також була підтримана за рахунок виділення бюджетних коштів [75].

Правовою основою стратегічного планування в Польщі є «Акт про політику розвитку» (Act on Development Policy). Цей акт визначає принципи та механізми стратегічного планування на різних рівнях влади в країні. Акт про політику розвитку встановлює загальні принципи створення та реалізації стратегій розвитку нації, регіонів, та громад. Він регламентує процес розробки та виконання стратегій, визначає основні завдання та принципи взаємодії між різними рівнями влади та громадськістю.

Цей акт дозволяє впроваджувати системні та координовані підходи до розвитку, забезпечуючи взаємодію між різними суб'єктами, такими як уряд, регіональні та місцеві органи влади, громадські організації, та інші зацікавлені сторони. Акт також надає основу для визначення пріоритетів у розвитку та забезпечення зручних механізмів відстеження та оцінки виконання стратегічних цілей.

Реалізація цих стратегій фінансувалася через операційні програми, які співфінансуються ЄС та програми розвитку. Відповідно фінансування програм розвитку лише з національного бюджету. Огляд урядових стратегій підготував Координаційний комітет політики розвитку. За результатами роботи Координаційного комітету підготували звіт «Координаційний план стратегії розвитку». Уряд його прийняв у листопаді 2009 року (Poland 2030 Report). Завдяки цьому звіти зменшилась кількість стратегічних документів. Відповідно, усі стратегічні документи почали будуватися навколо 9 інтегрованих стратегій. А стратегії в свою чергу повинні готуватись на основі аналізу та рекомендацій у Звіті «Польща 2030» («Poland 2030»). Цей звіт є документом, що визначає ключові напрямки розвитку країни на середньостроковий та довгостроковий

період. Зокрема, він визначає основні виклики, які стоять перед Польщею, та пропонує стратегічні цілі та заходи для досягнення цих цілей. Звіт «Польща 2030» є основою для розроблення конкретних стратегій розвитку на різних рівнях влади, включаючи національний, регіональний та місцевий. Він надає фреймворк для визначення пріоритетів, завдань та інструментів, які будуть використовуватись при реалізації стратегічних планів. Такий підхід забезпечує системність та узгодженість стратегічного планування на різних рівнях влади в Польщі [75].

Вагомою перевагою чеської моделі розвитку стало те, що в Чехії вдалося уникнути «диверсифікації виробництва документів про регіони». Це чітко відрізняє їх від багатьох постсоціалістичних держав. Найважливішими нормативними та регуляторними актами, спрямованими на подальший регіональний розвиток у Чехії, є:

- Довготермінова політика розвитку, — цей документ встановлює довгострокові стратегії та цілі для розвитку регіонів протягом тривалого періоду. Він може містити основні принципи, завдання та пріоритети, спрямовані на покращення якості життя громадян та підвищення конкурентоспроможності регіонів.
- Стратегія регіонального розвитку, — Ц ей документ фокусується на конкретних стратегічних напрямках для розвитку окремих регіонів. Він визначає економічні, соціальні, інфраструктурні та екологічні аспекти розвитку, які стають ключовими для конкретного регіону.
- Національна програма регіонального розвитку (середньотермінова), — цей документ спрямований на визначення програм та заходів, які сприяють середньостроковому розвитку регіонів. Вона може містити конкретні ініціативи, що допомагають вирішувати термінові завдання та підтримують стратегії розвитку національного та регіонального рівнів.Одним із основних документів у Чехії став Національний план розвитку. Він чітко встановлював пріоритети, цілі, завдання, напрямки

та рівні регіонального розвитку, а крім того і механізми підтримки чеських адміністративно-територіальних формувань [75].

На сьогодні в Чехії існують суперечки щодо схеми допомоги депресивним та активним регіонам. Щодо прямої регіональної підтримки, наразі визначено лише три основні інструменти:

- Операційні програми, — Чехія використовує операційні програми як інструменти для здійснення регіональної політики та реалізації проектів в різних регіонах. Ці програми охоплюють різні сфери, такі як економіка, інфраструктура, освіта, інновації та інші.
- Фонди Spolupráce, — ці фонди, або фонди співпраці, спрямовані на підтримку розвитку місцевих та регіональних ініціатив. Вони можуть фінансувати проекти та програми, спрямовані на зміцнення економічного та соціального розвитку в різних частин регіонів.
- Дотації та субсидії, — держава може використовувати різні форми дотацій та субсидій для регіонального розвитку. Це може включати фінансування для підприємств, які обирають розташування в депресивних регіонах, або дотації для проектів, які сприяють соціальному розвитку.

Зазначені інструменти визначають напрямки регіональної підтримки в Чехії, але, ймовірно, може виникати потреба у додаткових заходах та механізмах для ефективного вирішення суперечок та забезпечення рівноваги між депресивними та активними регіонами [75].

Такий інструментарій трішки відрізняється від того, що існує в інших країнах ЄС. Насамперед своєю конкретизацією. Це дає змогу уникнути розпорошеності державного бюджету, неможливості формування «споживчої» схеми з боку депресивних регіонів. Крім того дає можливість максимально збільшити підтримку територій, що активно розвиваються.

Чехія, як і багато інших країн Європейського Союзу (ЄС), користується системою структурних фондів ЄС для фінансування та підтримки різних

проектів у різних сферах економіки та суспільства. Ці фонди реалізовані в рамках різних програм, які спрямовані на досягнення конкретних цілей та пріоритетів, визначених як національними, так і європейськими стратегіями розвитку.

Основні структурні фонди ЄС, які використовуються для підтримки проєктів у Чехії, включають:

- Європейський соціальний фонд (ЄСФ), — Сспрямований на підтримку зайнятості, соціальної інтеграції, розвитку навичок та освіти.
- Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), — зорієнтований на зменшення регіональних нерівностей, підтримку інфраструктурних проєктів та економічний розвиток.
- Кохезійний фонд, — спрямований на розвиток транспортної і енергетичної інфраструктури, а також заходи для зменшення впливу зміни клімату.

Ці фонди грають важливу роль у забезпеченні фінансової підтримки для проектів, які сприяють розвитку та підвищенню конкурентоспроможності Чехії [75].

Досвід у цій галузі Сполучених Штатів Америки є не менш цікавим та повчальним. Місцеві уряди в США використовують алгоритм реалізації стратегічного підходу до економічного розвитку. Його розробили американські вчені, послідовно пов'язуючи теоретичні дослідження з практикою управління.

Проаналізувавши їх досвід, зрозуміло що жоден окремий фактор сам по собі не пояснює причину того, що одні держави та громади є більш успішними, ніж інші, стимулюючи створення, розширення, утримання та залучення бізнес-підприємств. У США кожна громада може створити власну організаційну структуру, щоб задовольнити потреби стратегічного планування [75].

Відмінності у підходах залежать не лише від зазначених факторів. Треба приділяти увагу, яку її посадові особи націляють управлінню розвитком. Стратегічне планування економічного розвитку може здійснюватися як у

спеціально створеній великій структурі, так і однією особою. Ця особа повинна приділяти цим проблемам весь або частину свого робочого часу. Проте доцільніше створювати спеціальні структури. Оскільки практика доручення розробки та реалізації стратегічних планів існуючим плановим підрозділам має певні недоліки та містить у собі загрозу того, що виконання основних поточних функцій цих підрозділів завдасть шкоди стратегічній діяльності.

Найважливішою особливістю методології стратегічного планування в США є високий ступінь інституціалізації на урядовому рівні. Тож, доцільно розглянути її практичне застосування, оскільки цей підхід визначає тісний зв'язок між стратегічним плануванням і публічним управлінням. Урядові структури та органи активно включаються в розробку та виконання стратегій як засіб досягнення національних та регіональних цілей. Це може включати участь урядових агентств, комітетів, рад та інших інституцій у процесі формування та виконання стратегій на різних рівнях управління. Такий підхід забезпечує системність, координацію та визначеність стратегічних напрямків розвитку країни.

Закон про орієнтацію на результати діяльності уряду (Government Performance and Results Act, GPRA), прийнятий парламентом США в 1993 році, був значущим кроком у впровадженні системного стратегічного планування та орієнтації на результати в урядовій діяльності. Згідно з GPRA, усі міністерства, урядові агентства та відомства повинні розробляти стратегічні плани, які визначають цілі та завдання на середньостроковий та довгостроковий період. Крім того, вони повинні розробляти щорічні плани, які є частиною загального стратегічного плану, та звітувати про досягнення результатів у відповідності до визначених показників продуктивності та результативності.

GPRA має на меті забезпечення більшої прозорості, відповідальності та ефективності в роботі урядових структур, а також сприяє більш активному впровадженню стратегічного планування на різних рівнях федерального уряду в США.У визначенні потреб потенційних клієнтів розширює можливості місцевої

влади маркетинговий підхід. Чим менше ідентифікованих споживачів, тим складніше створити продукт, який справді задовольнить потреби. Загроза зосередження на анонімному середньому значенні полягає в тому, що послуга не буде пристосована до місцевих умов, обставин чи особливих потреб.

За останні десятиліття стратегічні підходи дійсно стали широко використовуваними в державному управлінні розвинутих країн. Ці підходи виявилися ефективними для досягнення цілей та вирішення викликів у сучасному, постіндустріальному суспільстві. Стратегічне планування використовується на різних рівнях управління, включаючи загальнодержавний та рівень самоврядних територіальних громад. Це дозволяє урядам працювати над довгостроковими цілями, забезпечувати прозорість, взаємодію та ефективність у вирішенні соціальних, економічних та екологічних завдань.

Успіх стратегічного планування у державному управлінні визначається здатністю адаптуватися до змін в середовищі, залученням різних зацікавлених сторін та забезпеченням раціонального використання ресурсів для досягнення результатів. Цей підхід допомагає країнам ефективно реагувати на виклики та формувати стратегії для стійкого розвитку.Маркетингове стратегічне планування довело свою ефективність для встановлення партнерства з приватним сектором, для залучення інвестицій на відповідні території. Їх процес формування став реальним засобом залучення громадян до планування і тим самим підвищення якості планів і гарантій їх виконання.

Використання зарубіжного досвіду у розробці стратегій є корисним для України, оскільки це дозволяє врахувати успішні практики та уникати помилок, а також адаптувати підходи до особливостей українського соціокультурного та економічного контексту. Урахування методичних аспектів є важливою частиною цього процесу. Ось деякі методичні аспекти, які слід враховувати:

- Аналіз контексту, — ретельний аналіз українського соціокультурного, економічного та політичного контексту є ключовим для визначення тих аспектів зарубіжного досвіду, які найкраще підходять для України.

- Залучення зацікавлених сторін, — важливо враховувати думку та перспективи різних зацікавлених сторін – владних органів, бізнесу, громадськості. Широкий внесок дозволяє створити більш об'єктивні та прийнятні стратегії.
- Урядова координація, — забезпечення координації між різними галузями та рівнями уряду є важливим для успішної реалізації стратегій.
- Визначення цілей та показників, — цілі мають бути конкретними, вимірюваними, досяжними, реалістичними та обмеженими за часом (критерії SMART). Важливо також визначити відповідні показники для оцінки успішності.
- Залучення експертів, — консультування та залучення місцевих та міжнародних експертів може забезпечити додаткові знання та досвід у процесі стратегічного планування.
- Моніторинг та оцінка, — важливо включити механізми моніторингу та оцінки для постійного відстеження прогресу та коригування стратегій за необхідності.
- Співпраця з Громадськістю, — активна комунікація та співпраця з громадськістю допомагають врахувати різноманітні погляди та вимоги громадян при розробці та впровадженні стратегій.

2.3. Оцінювання організаційного стану та фінансового потенціалу територіальних громад у розвитку регіону

В оцінці організаційного стану та фінансового потенціалу територіальних громад, які беруть участь у розвитку регіону, ключовою метою є створення ефективної стратегічної основи для сприяння сталому і збалансованому розвитку. Перш за все, важливо проаналізувати організаційну структуру громад, визначити рівень їхньої спроможності управління та координації. Це включає

вивчення структури місцевого самоврядування, наявності ефективних механізмів комунікації та звітності.

Другий аспект оцінки - фінансовий потенціал громад. Важливо проаналізувати фінансові ресурси, які стоять на розпорядженні громад, їх ефективність та здатність залучати та раціонально використовувати кошти. Оцінка фінансового потенціалу повинна враховувати доходи та видатки, стан місцевих бюджетів, можливості залучення інвестицій, а також інші фінансові інструменти.

Завершальний аспект полягає у визначенні можливостей громад у реалізації проектів та ініціатив, які сприятимуть загальному розвитку регіону. Це може включати аналіз потенційних стратегій залучення інвестицій, розвитку інфраструктури, підтримки місцевих підприємств та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Такий комплексний підхід до оцінки організаційного стану та фінансового потенціалу територіальних громад дозволяє не лише зрозуміти їхню поточну ситуацію, але й розробити стратегії для підвищення їхнього внеску у розвиток регіону.Для оцінювання бюджетного потенціалу територіальних громад, проведено аналіз динаміки формування доходів і видатків місцевих бюджетів із 2017 по 2021 роки. До уваги бралися дані без міжбюджетних трансфертів - рис. 2.1

Видатки та доходи місцевих бюджетів (без трансфертів), млн.грн

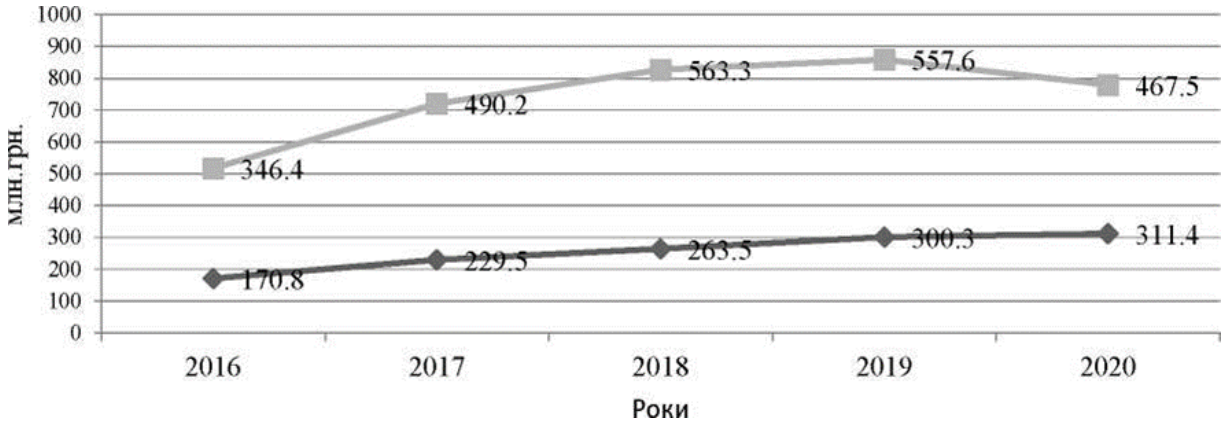

Джерело: сформовано автором на основі [69]

Рис. 2.1. Динаміка формування доходів та видатків місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) України за 2017-2021 рр.

Проаналізувавши доходи та видатки місцевих бюджетів за 2017-2021 роки, можна зробити висновки про недостатнє фінансове забезпечення територіальних громад. За даний період щороку спостерігається зростання доходів місцевих бюджетів без трансфертів з державного бюджету. Але водночас зберігається міжбюджетна залежність громад та наявна потреба в додаткових фінансових ресурсах, щоб забезпечити потребу. Про це свідчить значна різниця між доходами та видатками місцевих бюджетів за період із 2017 по 2021 роки.

Економічна спроможність громад, які є суб'єктами впливу на розвиток регіону, напряму залежить від зростання дохідної частини місцевих бюджетів. Економічний розвиток території залежить від кількості бюджетоутворюючих підприємств, а також від результативності проектів міжмуніципального співробітництва. Ці фактори позитивно впливають на формування бюджетів місцевих громад та підвищують економічні показники територіальних громад та регіону в цілому.

Щоб досягти економічний ефект, необхідно забезпечити якісне управління територією, яке зосереджене на розвиток місцевого бізнес-середовища та підвищення співробітництва громад. Міжмуніципальне співробітництво передбачає спільні проєкти об'єднання зусиль декількох громад на партнерських договірних засадах для спільної реалізації певних заходів співпраці. Це дає додаткові можливості для позитивного розвитку громад-партнерів.

Аналізуючи вищенаведені дані, можна зробити висновок, що органам місцевого державного управління необхідно періодично переглядати стратегію розвитку територіальних громад. Також потрібно удосконалювати програми економічного розвитку території, шукати додаткові джерела фінансових надходжень до місцевих бюджетів. Реалізовувати заходи щодо спрощення підприємницької діяльності та розширювати співробітництва громад.

Регіональний та національний економічний розвиток безпосередньо залежать від ступеня економічного розвитку громад держави. Це пов'язано з тим, що територія області та України загалом формується територіальними громадами

відповідно до змін адміністративно-територіального устрою. Отже, загальну економічну характеристику розвитку регіону формують місцеві бюджети територіальних громад, які розташовані на цій території.

Впровадження та застосування нових підходів державної регіональної політики орієнтовано на покращення спроможності ТГ. Треба брати до уваги типології територій, формування нової стратегії громади, податкового регулювання, необхідно підтримувати підприємницькі структури, формувати нової стратегії привабливості для інвесторів.

Раніше типологія територій поділяли за локальними критеріями – географічне розташування, природний рельєф, трудові ресурси, логістика, інфраструктура, то сьогоднішній момент беруться до уваги безпечні території подалі від росії. Маються на увазі території, які максимально віддалені від збройної агресії, і це також є важливим фактором для інвесторів.

Через оголошення воєнного стану в Україні, вразливою стала вся держава та всі територіальні громади. Втрати України внаслідок війни породили нові негативні виклики для громад. [28; 35; 50; 73] Величезні збитки несе весь соціальний, інфраструктурний, економічний, громадський та екологічний простір країни.

Управління територіальними громадами в Україні в умовах воєнного стану стикається з низкою серйозних викликів та складних завдань, які вимагають ефективних стратегій та відповідальних рішень. Деякі з основних викликів включають:

- Забезпечення безпеки та стабільності, — воєнний стан створює загрозу безпеці і стабільності в затронутих регіонах. Управлінцям громад важливо сприяти збереженню та відновленню громадського порядку, забезпечити безпеку мешканців і вжити заходів для зменшення можливих ризиків.
- Гуманітарна криза, — війна призводить до гуманітарної кризи, включаючи переселення, потреби в харчуванні, житлі, медичному

обслуговуванні. Управлінці громад повинні ефективно реагувати на ці виклики, координувати гуманітарну допомогу та забезпечити необхідні ресурси.

- Збереження соціально-економічної активності, — воєнний стан може суттєво вплинути на соціально-економічну активність та розвиток громад. Управлінці повинні шукати стратегії для збереження та відновлення економічної активності, підтримки місцевих підприємств та розвитку інфраструктури.
- Інфраструктурні зміни, — воєнні події можуть викликати зміни в інфраструктурі, зруйнувати дороги, мости, електромережі тощо. Важливо швидко відновлювати та удосконалювати інфраструктуру для забезпечення нормального функціонування громад.
- Співпраця та координація, — співпраця між громадами, місцевими органами влади, владними структурами та гуманітарними організаціями в умовах воєнного стану стає ключовою. Координація зусиль та обмін інформацією є важливим елементом успішного управління.
- Психологічна підтримка громадян, — військові дії можуть викликати психологічний стрес серед мешканців. Управлінцям громад важливо надавати психологічну підтримку та організовувати заходи для зміцнення психічного здоров'я громадян.

Загальна успішність управління територіальними громадами в умовах воєнного стану залежить від ефективності планування, гнучкості у вирішенні проблем та швидкості реагування на нові виклики.

Не беручи до уваги те, що складові регіонів держави є окремі територіальні громади, на сьогоднішній день війна змусила країну об’єднатися та шукати нові можливості та механізми для підвищення спроможності територій відповідно до умов, у яких вони перебувають сьогодні. Мета державної регіональної політики

- співпраця з громадами та невідкладна розробка напрямів подолання проблем,

в яких опинилися вся країна [33].

Для розвитку територіальних громад необхідні зміни державної регіональної економічної політики щодо методів довгострокового відновлення. Головною ціллю життєзабезпечення громад є економіка території, яка має працювати навіть під час бойових дій. Економічне спрямування громади формують власні бізнес-структури території та переміщені підприємства, які в нинішніх економічних умовах потребують правового забезпечення та пільгових умов для подальшої роботи. Це потрібно насамперед для того, щоб не втратити ті потужності, які можна зберегти та розвивати. Зараз на державному рівні доклали багато зусиль для сприяння бізнесу: розробка відповідних законодавчих положень, які спрощують сплату податків та роботу на пільгових умовах відповідно до «форс-мажору», розробляють кредитні програми на особливих умовах під час бойових дій; за рахунок держави відбувається переміщення підприємств. Також держава залучає місцевих підприємств до державних замовлень та інші преференції. Все це сприяє створенню нових робочих місць та збільшує податкові надходження до місцевих бюджетів. Звісно, що всі ці заходи впливають на зростання економіки території.

Через ведення бойових дій та запровадження воєнного стану в Україні, розпочалася масова зовнішня та внутрішня міграції. Наймасовіший відтік населення із постійного місця проживання припав на період з лютого по травень 2022 року. Найбільш вразливими виявились територіальні громади східної частини України, а також на півночі та півдні держави. Багато території були, а деякі території і до сьогодні залишаються територіями окупації та бойових дій і, відповідно, потужних міграційних рухів.

Переважна більшість біженців, які залишили Україну, – це були жінки з дітьми, люди похилого віку та особи з інвалідністю. Їх чисельність становила 5,3 млн осіб. Найбільший відтік мігрантів був у березні 2022 року. В межах України внутрішньо переміщеними особами стали 7,7 млн чоловік [35]. Управління ООН у справах біженців (УВКБ ООН) налічує приріст зовнішніх мігрантів бідьше 8

млн чол. [35]. Головна причина впливу на внутрішню і зовнішню міграцію це тривалість бойових дій.

Першочерговими завданнями цього напряму є, насамперед, допомога соціально незахищеним громадянам-переселенцям у реєстрації та соціальному супроводі, забезпеченні житлом, роботою. Ця ситуація зумовила термінові зміни державної політики щодо оперативного реагування та прийняття рішень на місцях відповідно до індивідуальної ситуації в кожній з громад.

Міграційний процес у середньостроковій та довгостроковій перспективі має суттєвий вплив на формування розвитку людського капіталу та є вагомим фактором перерозподілу трудових ресурсів у країні. Це, безумовно, також вплине на економічну стабільність територіальних громад, регіонів та держави загалом.

Довготривалі бойові дії на території України та час відновлення житла і соціальної інфраструктури впливають на час перебування мігрантів на інших територіях. До своїх громад повернуться вимушені переселенці, які не втратили домівки, жінки з дітьми, які тікали щоб врятуватись. Однак багато внутрішньо переміщених осіб, житло яких розбомблено остаточно, можуть стати неповерненими мігрантами. Також великий ризик зовнішніх мігрантів молодшого віку - школярі, студенти, які закінчуватимуть навчання в іншій країні та можуть не повернутись в країну.

Отже, негативними наслідками бойових дій для України є:

- втрата фінансових ресурсів;
- незворотний відтік молоді з країни, що пришвидчить старіння населення;
- перерозподіл трудових ресурсів у країні;
- значні втрати людського капіталу;
- дефіцит робочої сили.

Ці факти можуть істотно вплинуть на відновлення територій. Також бойові дії в Україні залишать свій відбиток і на макроекономічній ситуації.

Проте вже діють державні програми політики регіонального розвитку. Вони спрямовані на відновлення постраждалих територій. Деякі з них, це: програма відновлення міст; програма будівництва житла для внутрішньо переміщених громадян. Вона передбачає проживання не тимчасово, а на постійній основі.

Першочерговим завданням є будівництво нового житла для людей пільгових категорій, які чекають на отримання квартир. Переміщеним особам потрібні ресурси для довгострокового відновлення: житло, робота, доступна освіта, медицина та ін. Також треба звернути увагу на відновлення навчального процесу у закладах освіти.

Щоб стабілізувати ситуацію в територіальних громадах України, налагодити та відновити їхню роботу, перш за все потрібно припинення бойових дій. Потім має відбудуватися інтеграція та співробітництво всіх секторів одночасно: державного, приватного, громадського, релігійного, волонтерського і т.д.

На другому етапі необхідно спланувати напрями ревіталізації території, визначити першочергові завдання та завдання, характерні для умов території, оцінити витрати та ресурси на їх освоєння. Важливо проаналізувати всі напрямки відтворення майбутньої життєздатності громади та залучити людей, які переїхали до тих чи інших громад, як цінний актив для її подальшого розвитку через сприяння працевлаштуванню.

Третім важливим етапом є запровадження допомоги та розвитку вже існуючого місцевого бізнесу, а також створення умови для бізнесу – переселенців, як активу економіки місцевості, із територій де ведуться бойові дії.

Тилові регіони, в яких не було бойових дій, окупації та ракетних ударів повинні не лише забезпечити покращення спроможності своїх територій, а й підтримувати територіальні громади з інших регіонів, які втратили спроможність.

Проаналізувавши організаційний стан та фінансове забезпечення територіальних громад та сучасні негативні економічні умови, які завадили розвитку українських територій, важливо мати ефективну систему управління.

Щоб зберегти життєздатність та задовільну діяльність територіальних громад, необхідно швидко та успішно приймати рішення місцевого самоврядування щодо принципів функціонування ТГ та створення безпечного простору на українських територіях.

Додатковими факторами функціонування громад в сучасних умовах варто вважати:

- залучення всіх фахових суб'єктів управління та діяльності на території для формування, розробки, аналізу стратегії безпеки та втілення цих програм у практичну діяльність;
- системність – запровадження комплексного підходу щодо поглядів на питання безпеки в громадах шляхом реалізації заходів щодо інформування громадянського суспільства території про загрози та правила безпеки;
- фокусування на потребах громади - запровадження програми розвитку безпеки громад відповідно до основних напрямів її життєдіяльності, зважаючи на потреби місцевого населення та мінімізувавши загрози;
- синхронізація та координація - поєднання рішень щодо напрямів розвитку громад серед апарату управління та координація чергових дій;
- гласність – інформування населення про створення безпечного простору на місцевому рівні на кожному з етапів їх формування.

Тому, виходячи з непередбачуваних обставин та невідкладних змін і доповнень до державної регіональної політики 2022 року, органи державного та місцевого рівнів спрямовані на надання якісної комплексної підтримки місцевому бізнесу, переміщеним підприємствам, внутрішньо переміщеним особам з метою їх зайнятості, які є надбанням економіки та підтримують економічну стабільність певної територіальної громади, регіону та держави в цілому.

Економічне забезпечення є головним етапом формування територіальної громади у розвитку регіону. Тому для громади важливо вибудувати стратегію зростання території. Це вплине на підвищення її економічної спроможності. Для

формування подальшого розвитку території треба врахувати існуючий стан фінансового забезпечення громад, проаналізувати переваги та недоліки. Це дасть можливість визначити чергові рішення та дії, як до зовнішніх, так і внутрішніх викликів сучасності.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАД НА ПРИКЛАДІ ОХТИРСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Загальна характеристика функціонування Охтирської міської територіальної громади та аналіз її організаційної структури

Охтирська міська територіальна громада є важливим суб'єктом місцевого самоврядування в Україні, об'єднуючи різноманітні аспекти соціально-економічного розвитку та покращення життя мешканців. Ретельний аналіз її функціонування та організаційної структури є ключовим елементом розуміння її сучасного стану та можливостей для подальшого розвитку. Функціонування Охтирської міської територіальної громади визначається комплексними завданнями, які охоплюють різні аспекти її діяльності. Серед ключових напрямів роботи можуть бути забезпечення ефективного місцевого самоврядування, розвиток соціальної інфраструктури, підтримка економічного зростання та забезпечення якісних комунальних послуг для мешканців. Аналіз функціональних аспектів громади дозволить визначити, наскільки ефективно вони реалізовуються та сприяють загальному розвитку території.

Організаційна структура Охтирської міської територіальної громади відіграє важливу роль у здійсненні функцій та виконанні завдань, передбачених законодавством. Це включає в себе розподіл влади та відповідальності між різними органами, такими як міська рада, виконавчий комітет, депутатські фракції та інші структурні підрозділи. Глибокий аналіз організаційної структури визначить ступінь її адаптованості до потреб громади та можливостей для оптимізації управління.

У контексті сучасних викликів та можливостей, які стоять перед Охтирською міською територіальною громадою, особлива увага має приділятися інноваційним підходам до управління, розвитку інфраструктури та підтримці підприємництва. Здатність громади адаптуватися до змін у соціально-

економічному середовищі та впроваджувати ефективні стратегії стане ключовим чинником для досягнення сталого розвитку та підвищення якості життя її мешканців.

Аналіз функціонування та організаційної структури Охтирської міської територіальної громади відкриває можливості для удосконалення та розвитку. Спільна робота владних органів, громадських ініціатив та підприємницького середовища може стати ключовим чинником у досягненні спільних цілей та забезпеченні сталого розвитку міського населеного пункту.Охтирська міська територіальна громада — об'єднана територіальна громада обласного значення в Україні, в Сумській області. Адміністративний центр — місто Охтирка. Утворена 3 жовтня 2019 року шляхом приєднання Староіванівської сільської ради Охтирського району до Охтирської міської ради обласного значення.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про добровільне об'єднання територіальних громад“ щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення» громади, утворені внаслідок приєднання суміжних громад до міст обласного значення, визнаються спроможними і не потребують проведення виборів.

Загальна площа території 8232 га. Кількість населення 47569 осіб. Кількість виборців 35405 осіб.

24 березня Президент України підписав указ, яким присвоїв звання "Міста-героя України" Охтирці.

Місто Охтирка засноване понад 380 років тому. Особливістю міста є його розташування в центрі своєрідного трикутника обласних центрів: Сум, Харкова та Полтави. Охтирка однією з перших прийняла ворожий удар – бої за місто розпочалися 24 лютого і тривали до 28 березня. Саме завдяки самовідданості містян і тероборони окупанти не змогли продовжити наступ на території Полтавщини, Харківщини та Київ.

Міська рада складається з 34 депутатів та голови.

Організаційну структуру управління Охтирської міської ради представлено в Додатку Б.

До бюджету Охтирської міської територіальної громади (далі – бюджет громади) станом на 01.10.2023 надійшло коштів на суму 545154,1 тис.грн., з них до загального фонду – 375731,5 тис.грн., до спеціального фонду – 169422,6 тис.грн..

Надходження в сумі 545154,1 тис.грн. складаються з:

- доходів без урахування трансфертів (власні доходи) в сумі 326743,3 тис.грн. (загальний фонд – 303539,4 тис.грн., спеціальний – 23203,9 тис.грн.);

- офіційних трансфертів в сумі 218410,8 тис.грн., які зараховано до загального фонду в сумі 72192,1 тис.грн., до спеціального фонду – 146218,7 тис.грн..

В табл. 3.1 надано виконання річного плану надходжень загального та спеціального фондів

Таблиця 3.1

Виконання річного плану надходжень загального та спеціального фондів

Структура доходів	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Разом		
	План річний	Факт	% викон.	План річний	Факт	% викон.	План річний	Факт	% викон.
Власні доходи	384 630,4	303 539,4	78,9	8 691,8	23 203,9	267,0	393 322,2	326 743,3	83,1
Трансферти	96 632,4	72 192,1	74,7	146 219,1	146 218,7	100,0	242 851,5	218 410,8	89,9
Всього	481262,8	375731,5	78,1	154910,9	169 422,6	109,4	636 173,7	545 154,1	85,7

Планові показники звітного періоду по власних доходах загального фонду виконано на 101,7%, по офіційних трансфертах – на 98,1%, всього доходи загального фонду виконано на 101,0%. Табл 3.2

Таблиця 3.2

Динаміка надходжень в порівнянні з 9 місяцями 2022 року

Структура доходів	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Разом		
	2022 рік	2023 рік	Динаміка,%	2022 рік	2023 рік	Динаміка,%	2022 рік	2023 рік	Динаміка,%
Власні доходи	247 315,6	303 539,4	122,7	23 466,5	23 203,9	98,9	270 782,1	326 743,3	120,7
Трансф.ти	69 818,8	72 192,1	103,4	0,0	146 218,7		69 818,8	218 410,8	3,1 рази
Всього	317 134,4	375 731,5	118,5	23 466,5	169 422,6	7,2 рази	340 600,9	545 154,1	160,1

В порівнянні з відповідним періодом 2022 року власні доходи збільшилися на 20,7%. Офіційні трансферти збільшилися 3,1 рази, що пов’язано з надходженням субвенції з державного бюджету на реалізацію проектів (об’єктів, заходів),спрямованих на ліквідацію наслідків збройної агресії на 143959,1 тис.грн., або на 100,0%.

Найбільшим джерелом наповнення загального фонду є податок на доходи фізичних осіб, питома вага у власних доходах становить 78,5%. Зараховано зазначеного податку на суму 238333,9 тис.грн., план звітного періоду виконано на 101,8%.

Єдиний податок – другий за обсягом надходжень платіж, питома вага у власних доходах загального фонду становить 7,2%, зараховано на суму 21721,2 тис.грн., план звітного періоду виконано на 101,1%. В порівнянні з минулорічним періодом надходження збільшилися на 3538,4 тис.грн., або на 19,5%.

Акцизний податок, питома вага у власних доходах – 6,6%, отримано на суму 20103,3 тис.грн., план звітного періоду виконано на 103,1 В порівнянні з минулорічним періодом надходження збільшилися на 10255,9 тис.грн., або в 2,4 рази.

Плата за землю, питома вага даного платежу – 4,4%, отримано на суму 13324,4 тис.грн., план звітного періоду виконано на 105,0%. В порівнянні з минулорічним періодом надходження плати за землю збільшилися на 6909,1 тис.грн., або в 2,7 рази.

Податок на нерухоме майно зараховано на суму 3969,1 тис.грн., план звітного періоду виконано на 106,3%. В порівнянні з минулорічним періодом надходження збільшилися на 2260,2 тис.грн., або в 2,3 рази.

Надходження орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, становлять 881,5 тис.грн., план звітного періоду виконано на 37,7%, недоотримано 1458,5 тис.грн.. Впливає відсутність платежів від ТОВ «БРОКЕНЕРГІЯ» за оренду цілісно-майнового комплексу «Охтирська ТЕЦ» за період з листопада 2022 року по серпень 2023 року включно.

Інші надходження (ККДБ 24060300) зараховано в сумі 1019,9 тис.грн., в т.ч.:

- повернення бюджетними установами фінансування минулих років – 831,3 тис.грн.;

плата за користування місцем розташування тимчасових споруд – 129,0 тис.грн.;

- надходження від КНП «Охтирська ЦРЛ» відшкодування збитків, встановлених в ході ревізії аудиторами Управління Північно-Східного офісу Держаудитслужби Сумської області – 49,5 тис.грн.;

- відшкодування винними вартості лікування в КНП «Охтирська ЦРЛ» потерпілих від злочину – 10,1 тис.грн..

Кошти, що перераховані на суму 72,6 тис. грн. від 9-ми осіб, які самовільно зайняли та використовували земельні ділянки державної та комунальної власності без правового дозволу, є добровільною компенсацією за завдану шкоду (згідно з ККДБ 24062200). Зазначені кошти реалізовано внаслідок дії Закону України від 15.03.2022 №2129-IX, який, зокрема, тимчасово призупиняє стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржників на

період до припинення воєнного стану. Наголошується, що попередньо ці кошти не були передбачені для зарахування в рамках зазначеного коду надходжень, але стали об'єктом добровільного погашення шкоди від порушень земельного законодавства.

Офіційні трансферти, що надійшли до загального фонду на суму 72192,1 тис. грн., розподілені згідно із зазначеними джерелами, зокрема:

- освітна субвенція з державного бюджету становить 67629,6 тис. грн.;
- субвенція з місцевого бюджету на виплату грошової компенсації за належні для отримання житлові умови внутрішньо переміщеним особам – 2243,5 тис. грн.;
- субвенція з місцевого бюджету на передані видатки у сфері освіти – 1338,5 тис. грн.;
- субвенція з місцевого бюджету на державну підтримку осіб з особливими освітніми потребами – 359,7 тис. грн.;
- інші субвенції з місцевого бюджету (обласного бюджету) – 605,6 тис. грн.;
- субвенція з місцевого бюджету на підтримку закладів та заходів у сфері охорони здоров’я – 15,2 тис. грн.

Зазначено, що до спеціального фонду надійшло доходів без урахування міжбюджетних трансфертів на суму 23203,9 тис. грн. Найбільшим джерелом наповнення є власні надходження бюджетних установ на суму 22860,8 тис. грн., що включає плату за послуги та інші джерела власних надходжень на суму 20997,5 тис. грн. Загальний обсяг власних надходжень бюджетних установ більше в порівнянні з минулим роком на 1496,5 тис.грн., або на 7,0% за рахунок збільшення обсягу отриманих благодійних внесків, грантів та дарунків.

Екологічний податок отримано на суму 170,2 тис.грн., в порівнянні з минулим роком більше на 97,1 тис.грн., або в 2,3 рази.

Надходження до цільового фонду Охтирської міської ради становлять 172,9 тис.грн., з них плата за тимчасове користування місцем розташування рекламних

засобів – 48,8 тис.грн., благодійні внески від АБ «УКРГАЗБАНК» від суми грошових коштів, залучених на умовах банківського продукту «Відбудуємо міста разом» - 33,2 тис.грн.; на благоустрій території міста Охтирка 90,9 тис.грн..

Субвенції спеціального фонду надійшли на суму 146218,7 тис.грн., з них:

- місцеві бюджети отримали субвенцію з державного бюджету на реалізацію проектів, об'єктів та заходів, спрямованих на ліквідацію наслідків збройної агресії, і ця сума становить 143959,1 тис. грн.
- інші субвенції з місцевого бюджету на суму 2259,6 тис.грн..

Видаткова частина бюджету громади на 2023 рік затверджена в сумі 714 030,0 тис.грн., в т.ч. загальний фонд – 432 219,1 тис.грн., спеціальний фонд – 281 810,9 тис.грн..

Виконання бюджету по видатках за січень-вересень становить 306 917,6 тис.грн. (43,0 % річних призначень), з них, по загальному фонду – 245 441,4 тис.грн. (56,8 % річних призначень), по спеціальному фонду – 61 476,2 тис.грн. (21,8 % річних призначень).

Найбільшу частку у видатках загального фонду бюджету Охтирської міської територіальної громади займають видатки на соціально-культурну сферу, з них видатки на освіту – 55,3 %, на охорону здоров’я – 7,6 %, на соціальний захист населення – 5,2 %, культуру - 2,4 %, фізичну культуру – 2,1 %.

У структурі видаткової частини загального фонду бюджету міста за економічними категоріями найбільшу питому вагу (57,7 % річних призначень) займають видатки на оплату праці з нарахуваннями працівникам бюджетних установ. Передбачено асигнування на рік – 249 407,7 тис. гривень, виконання за 9 місяців поточного року становить 163 287,0 тис. гривень, або 65,5% річного плану асигнувань.

Видатки на продукти харчування затверджені в сумі 5 328,6 тис. гривень. Виконання за січень-вересень склало 1 370,7 тис. гривень, або 25,7% до річних призначень.

По оплаті комунальних послуг та енергоносіїв на поточний рік затверджено видатки в сумі 34 441,3 тис. гривень, виконання становить 15 568,6 тис. гривень, або 48,1% до річних призначень.

Кредиторська заборгованість по виплаті заробітної плати працівникам бюджетних установ міста станом на 01.10.2023 р., термін виплати якої не настав, склала 13 852,2 тис.грн..

Прострочена кредиторська заборгованість станом на 01.10.2023 року за спожиті комунальні послуги та енергоносії по загальному фонду міського бюджету відсутня.

Прогноз бюджету Охтирської міської територіальної громади, орієнтований на середньостроковий період, визначає основні напрямки дій, спрямованих на досягнення довгострокових стратегічних цілей. Цей прогноз базується на прогнозних макроекономічних та соціальних показниках, а також на державних соціальних стандартах, затверджених Кабінетом Міністрів України у Бюджетній декларації на 2022-2024 роки.

Мета середньострокового бюджетного прогнозування полягає в створенні ефективного механізму управління бюджетним процесом та встановленні взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку територіальної громади та бюджетними можливостями на середньостроковий період.

На середньостроковий період головною метою для територіальної громади є відновлення та економічне зростання через модернізацію економіки та підвищення конкурентоспроможності. Політика міської влади спрямована на проведення комплексних реформ у всіх сферах життєдіяльності, одночасно забезпечуючи соціальну підтримку населення на належному рівні.

Прогнозні макропоказники економічного та соціального розвитку, визначені Бюджетною декларацією, включають індекс споживчих цін та індекс цін виробників на різні роки, що є важливою основою для бюджетного планування.

Такий підхід сприяє реалізації стратегічних цілей і вирішенню проблем та завдань громади в середньостроковій перспективі.

У період з 2022 по 2024 роки спостерігається тенденція до позитивного економічного зростання в громаді. Приваблення інвестицій та розвиток підприємництва сприяють збільшенню обсягів виробництва та послуг. Прогнозується, що ці фактори сприятимуть покращенню економічного благополуччя громадян та зростанню доходів. Завдяки економічному розвитку передбачається створення нових робочих місць та підвищення рівня зайнятості в громаді. Це може позитивно позначитися на соціальній структурі та загальному самопочутті населення, забезпечуючи стабільні умови для праці та розвитку кар'єри.

Прогнозується активний розвиток інфраструктури в громаді протягом найближчих років. Будівництво та модернізація доріг, шкіл, лікарень та інших об'єктів громадського призначення мають на меті підвищення якості життя громадян та створення комфортних умов для їхнього проживання.

Важливим аспектом розвитку є реалізація соціальних програм, спрямованих на підтримку найвразливіших верств населення. Планується вдосконалення системи соціального захисту, а також розширення доступу до освіти та медичних послуг. Збільшена увага до сталого розвитку та екологічних ініціатив дозволяє гармонізувати соціальний прогрес із збереженням природи.

3.2. Основні прогнозні економічного і соціального розвитку громади у 2022-2024 роках

У період з 2022 по 2024 рік глобальна економічна та соціальна динаміка визначатиме нові виклики та можливості для громад, які вимагатимуть уваги та стратегічного планування влади та громадських організацій. З врахуванням швидких змін в економіці, технологічному прогресі та глобальних тенденціях, національні та регіональні громади знаходяться перед важливим завданням адаптації до нового економічного порядку та впровадження інноваційних рішень

для забезпечення сталого розвитку. У світлі поширення та впливу пандемії COVID-19, очікується, що громади будуть активно реагувати на зміни в глобальному бізнес-середовищі та вживати заходів для відновлення економічної стійкості. Подолання економічних викликів, пов'язаних з кризою, вимагатиме ефективного управління ресурсами, підтримки бізнес-середовища та створення сприятливого клімату для інвестицій.

Окрім цього, розвиток громад у 2022-2024 роках буде визначатися широкомасштабним впровадженням цифрових технологій та зростанням усвідомленості щодо екологічних питань. Громадам слід активно працювати над створенням інфраструктури для цифрового розвитку, а також розробляти стратегії для зменшення впливу на навколишнє середовище та підтримки зелених ініціатив для забезпечення сталого соціального та економічного прогресу.Прогноз економічного і соціального розвитку територіальної громади на період 2022-2024 років є важливим інструментом для формування стратегічних напрямків розвитку, раціонального бюджетування та ефективного управління ресурсами. Основні прогнози є ключовим елементом прийняття управлінських рішень та визначення пріоритетів для досягнення стійкого економічного зростання та соціального покращення в громаді.

У контексті прогнозування економічного розвитку важливо враховувати ряд показників, таких як зростання ВВП, індекси споживчих та виробничих цін, рівень безробіття та інші фактори, що впливають на стан громади. Соціальний прогноз включає в себе оцінку демографічних процесів, освітніх та медичних показників, а також розвиток соціальної інфраструктури.

Прогнозні дані на період 2022-2024 років дозволяють громаді адаптуватися до змін у соціально-економічному середовищі, визначити стратегічні напрямки та забезпечити баланс між потребами населення та фінансовими ресурсами. Однак, враховуючи невизначеність і ризики, важливо мати гнучкість у вирішенні завдань та забезпечувати систематичний моніторинг та коригування прогнозів.

У даному контексті, в четвертому абзаці розглядається комплексний погляд на ключові економічні та соціальні показники, які становлять основу прогнозування розвитку громади на вказаний період, визначаючи основні виклики та можливості для сталого зростання та покращення життя її мешканців.

Протягом останніх років, виконавчі органи міської ради спільно з установами, підприємствами та організаціями Охтирської міської територіальної громади всіх форм власності, активно проводили системні заходи для забезпечення сталого економічного та соціального розвитку громади.

Ці заходи призвели до позитивних тенденцій у збільшенні обсягів виробництва та реалізації промислової продукції, активізації інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, а також зростанні надходжень до бюджету. Також відзначається поліпшення добробуту громадян, підвищення якості надання послуг у сферах охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, спорту та культури, а також благоустрою міста.

Однак введені карантинні обмеження з березня 2020 року через пандемію COVID-19 призвели до значного уповільнення економічної активності, зменшення споживчої активності населення і доходів через збільшення рівня безробіття. Це, в свою чергу, негативно впливає на фінансове становище місцевого бюджету і вимагає значних витрат на протиепідемічні заходи та лікування, що ставить перед владою нові виклики в управлінні фінансовими ресурсами громади. У 2020 році суттєво зменшився обсяг реалізації промислової продукції (72,6% до попереднього року), виконаних будівельних робіт (61,4 %).

Суттєво зросла кількість зареєстрованих безробітних громадян (131,2% до 2019 року).

Має місце тенденція до збільшення обсягу податкового боргу з 7060,9 тис. грн. на початок 2020 року до 10363,0 тис. грн. на 01.07.2021.

За даними моніторингу заборгованість із виплати заробітної плати станом на 01.07.2021 зросла у 5,7 рази до початку 2021 року і склала 1965,0 тис. грн.

Прогнозні показники соціально-економічного розвитку Охтирської міської територіальної громади на 2022-2024 роки базуються на аналізі статистичних даних, представлених Головним управлінням статистики у Сумській області. У розрахунках враховані прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку України, які отримали схвалення від Кабінету Міністрів України у постанові від 31.05.2021 №586 "Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2022-2024 роки". Ці прогнози відображають пріоритетні напрями роботи виконавчих органів міської ради, Староіванівського старостинського округу, підприємств, установ та організацій громади.

Такий підхід гарантує більш точне визначення та врахування основних тенденцій розвитку як самої громади, так і всієї країни. Це дозволяє встановити стратегічні пріоритети та напрямки, спрямовані на досягнення сталого економічного та соціального розвитку на місцевому рівні. (Додаток Д).

Розвиток територіальної громади протягом 2022-2024 років планувався у контексті поступової адаптації економічних суб’єктів до нових умов, спричинених поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, викликаної коронавірусом SARS-CoV-2. Реалізація цільових завдань передбачала проведення реформ, спрямованих на створення сприятливих умов для динамічного та збалансованого економічного зростання, а також вдосконалення механізмів управління розвитком території з врахуванням принципів ефективності, відкритості та прозорості. Основними напрямками були забезпечення належного функціонування інженерно-транспортної та комунальної інфраструктури, дотримання екологічних стандартів, а також підвищення добробуту населення та створення гідних умов життя.

Проте, починаючи з 24.02.2022 року, воєнні дії суттєво погіршили ситуацію та наложили великий виклик на плани та пріоритети розвитку. Загальні показники бюджету наведено в Додатку Е, в той час як конкретні показники обсягу видатків на 2022-2024 роки будуть уточнюватися в залежності від реальних можливостей бюджету на відповідні роки. На середньостроковий період змін в

адміністративно-територіальному устрої громади не передбачається. Зберігається стабільність місцезнаходження суб'єктів господарювання – платників податків.

У бюджеті Охтирської громади наразі є значні втрати внаслідок руйнувань від бомбардувань та артобстрілів. Крім того витрати на надання комунальним підприємствам Охтирської міської ради пільг по сплаті податків. До таких податків належать:

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками нежитлової нерухомості. Пільги передбачено рішенням Охтирської міської ради від 25.06.2021 № 367-МР «Про встановлення податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки». Втрати становитимуть по КПШХ «Мрія» : в 2022 році – 8,7 тис.грн., в 2023 році – 9,6 тис.грн., в 2024 році – 10,2 тис.грн.;

- земельний податок, пільги встановлено рішенням Охтирської міської ради від 25.06.2020 № 2005-МР «Про встановлення ставок земельного податку на території Охтирської міської об'єднаної територіальної громади». Втрати становитимуть по КПШХ «Мрія» з 2022 по 2024 рік по 23,3 тис.грн. щорічно відповідно до пункту 9 підрозділу 6 розділу XX Податкового кодексу України.

Всього сума втрат: 2022 рік – 32,0 тис.грн., 2023 рік – 32,9 тис.грн., 2024 рік – 33,6 тис.грн.

В процесі планування та внесення змін до бюджету Охтирської міської територіальної громади згідно з Бюджетним кодексом України можуть виникати різні ситуації та проблеми. Ось кілька можливих аспектів, які слід враховувати:

- нестача фінансових ресурсів, — під час планування може виникнути проблема, коли заплановані витрати перевищують очікувані надходження до бюджету. Це може вимагати перегляду пріоритетів або пошуку додаткових джерел фінансування.

- потреба внесення змін до плану бюджету, — зміни у соціально-економічних умовах або виникнення несподіваних обставин можуть вимагати внесення змін до бюджету. Наприклад, збільшення видатків на розвиток чи невідкладні витрати.
- узгодження з громадою, — зміни до бюджету повинні бути відкритими та прозорими. Проведення консультацій з громадою та отримання їхньої думки є важливим етапом у внесенні змін до бюджету.
- дотримання вимог законодавства, — важливо враховувати всі вимоги Бюджетного кодексу України та інших відповідних нормативних актів під час внесення змін до бюджету.
- моніторинг та контроль, — слід встановити ефективний механізм моніторингу та контролю за виконанням бюджетних показників, щоб уникнути фінансових ризиків та забезпечити сталу фінансову стійкість громади.
- залучення інвестицій, — в разі потреби може бути важливо розглядати можливості залучення додаткових інвестицій для реалізації важливих проектів та програм.

Це лише загальний огляд можливих викликів та питань, які можуть виникнути на стадії планування та внесення змін до бюджету міської територіальної громади в Україні.

Конкретні аспекти будуть залежати від конкретних умов та обставин. Прогнозні показники фінансування бюджету громади на 2022-2024 роки:

- профіцит за загальним фондом бюджету: 2022 рік – 14 584,0 тис.грн., 2023 рік – 15 186,6 тис.грн.; 2024 рік – 11 123,8 тис.грн.;
- дефіцит за спеціальним фондом бюджету: 2022 рік – 14 584,0 тис.грн., 2023 рік – 15 186,6 тис.грн.; 2024 рік – 11 123,8 тис.грн.;

Джерелом покриття дефіциту спеціального фонду є передача коштів із загального фонду до спеціального фонду (бюджету розвитку). Надання та взяття кредитів, місцевих гарантій не планується.

Бюджетна політика до 2024 року, яка орієнтована на проведення структурних реформ у різних сферах, розглянемо кілька можливих аспектів цієї політики:

- структурні реформи в медицині, — це може включати в себе зміни у фінансуванні охорони здоров'я, розвиток інфраструктури медичних закладів, покращення доступу до медичних послуг та забезпечення якісного медичного обслуговування громадян.
- Реформи в освіті, — бюджетні ресурси можуть бути спрямовані на розвиток освітньої системи, підвищення якості навчання, модернізацію шкільної і університетської інфраструктури та підтримку наукових досліджень.
- Житлово-комунальне господарство, — реформи в цій сфері можуть включати у себе покращення управління житловим фондом, зменшення енерговитрат, розвиток інфраструктури та забезпечення доступу до комунальних послуг.
- Забезпечення гідних умов життя для громадян, — це може охоплювати різні аспекти, такі як соціальна підтримка, розвиток інфраструктури, забезпечення доступу до робочих місць та інші заходи, спрямовані на підвищення якості життя громадян.
- Ефективне управління фінансами, — проведення реформ може вимагати ефективного управління бюджетними ресурсами, виявлення пріоритетних напрямків фінансування та визначення ефективності витрат.
- Соціальна взаємодія та партнерство з громадою, — важливо враховувати думку та потреби громади, проводити консультації та забезпечити відкритість та прозорість у використанні бюджетних ресурсів.

Бюджетна політика до 2024 року має на меті забезпечення макроекономічної стабільності та збалансованості бюджетної системи. Фінансування бюджетних видатків у цей період передбачено в межах жорсткої економії бюджетних коштів. Ключовим завданням стає підвищення ефективності видатків, що базується на їх пріоритетності та оцінці досягнення очікуваних результатів.

Прогнозні показники видатків та кредитування міського бюджету на період 2022–2024 роки розроблено, враховуючи дохідну частину бюджету міста. В першу чергу, враховані вимоги статті 77 Бюджетного кодексу України, що стосуються забезпечення в першочерговому порядку потреб в коштах на оплату праці працівників бюджетних установ, дотримання встановлених законодавством України умов оплати праці та розміру мінімальної заробітної плати. Також враховані видатки на розрахунки за комунальні послуги та енергоносії, споживані бюджетними установами.

Першочергово враховані обсяги видатків, необхідні для забезпечення стабільної роботи установ та закладів соціально-культурної сфери, а також для надання встановлених соціальних гарантій малозахищеним категоріям громадян.

Урахована підтримка об'єктів житлово-комунального господарства та інфраструктурних об'єктів міста, впровадження заходів з енергозбереження та виконання цільових (комплексних) програм в межах фінансових можливостей міста.

Основні завдання бюджетної політики по головним розпорядникам бюджетних коштів прогнозуються такі.

На забезпечення діяльності та виконання наданих законодавством повноважень виконавчим комітетом Охтирської міської ради, реалізацію міських програм, що відносяться до сфери повноважень органів місцевого самоврядування, передбачалось спрямувати кошти:

- 2022 рік в сумі 22 925,8 тис.грн.;
- 2023 рік в сумі 24 849,6 тис.грн.;

- 2024 рік в сумі 26 469,5 тис.грн..

На забезпечення діяльності закладів освіти планували спрямувати кошти:

- 2022 рік в сумі 241 847,7 тис.грн. (в тому числі освітня субвенція – 99 565,7 тис. гривень, субвенція з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків у сфері освіти за рахунок коштів освітньої субвенції – 1 635,4 тис.грн.; власні надходження бюджетних установ –8 703,6 тис.грн.);
- 2023 рік в сумі 262 697,6 тис.грн. (в тому числі освітня субвенція – 109 048,8 тис. гривень, субвенція з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків у сфері освіти за рахунок коштів освітньої субвенції – 1 790,8 тис.грн.; власні надходження бюджетних установ –9 164,9 тис.грн.);
- 2024 рік в сумі 279 890,5 тис.грн. (в тому числі освітня субвенція – 116 490,2 тис. гривень, субвенція з місцевого бюджету на здійснення переданих видатків у сфері освіти за рахунок коштів освітньої субвенції – 1 912,6 тис.грн.; власні надходження бюджетних установ –9 623,2 тис.грн.).

Головним завданням галузі є забезпечення доступної та високоякісної освіти, спрямованої на повноцінний розвиток кожної дитини та її успішну інтеграцію в українське суспільство та процес європейської інтеграції. Основні напрямки політики на період 2022-2024 років включають:

- Розвиток освітніх стандартів, — здійснення політики, спрямованої на підвищення якості освіти шляхом розробки та впровадження сучасних освітніх стандартів, що враховують вимоги сучасного ринку праці та міжнародні стандарти.
- Розвиток технологій в освіті, — забезпечення доступу до сучасних технологій та використання їх у навчальному процесі, щоб підвищити інтерактивність та ефективність навчання.
- Підвищення кваліфікації педагогів: — запровадження програм і заходів з підвищення кваліфікації вчителів для адаптації до нових викликів та методик навчання.

- Розвиток інклюзивної освіти, — спрямування на створення умов для навчання кожної дитини, включаючи тих, у кого є особливі освітні потреби, з метою забезпечення повноцінного розвитку та інтеграції в суспільство.
- Підтримка дистанційного навчання, — розвиток та вдосконалення інфраструктури для забезпечення доступу до дистанційного навчання та електронних ресурсів, особливо в умовах глобальних змін, таких як пандемії.
- Стимулювання творчості та критичного мислення, — впровадження методик та програм, що сприяють розвитку творчості, критичного мислення та практичних навичок серед учнів.
- Мовна політика в освіті, — розвиток та зміцнення мовної політики, сприяючи вивченню рідної мови та мови держави, а також мов, що використовуються в міжнародній спільноті.
- Міжнародна співпраця, — розширення міжнародної співпраці в галузі освіти для обміну досвідом та прийняття найкращих практик, а також для підготовки студентів до успішної інтеграції в європейське суспільство.

На здійснення діяльності закладів «Охорони здоров’я» планували спрямувати кошти місцевого бюджету в сумі:

- 2022 рік - 15 001,6 тис.грн.;
- 2023 рік – 15 949,3 тис.грн.;
- 2024 рік – 16 855,6 тис.грн.,

У середньостроковій перспективі передбачається:

- Соціально-економічний розвиток, — включає в себе розвиток інфраструктури, соціальних послуг, освіти та охорони здоров'я, підтримку підприємництва та створення нових робочих місць.

- Громадський порядок і безпека, — забезпечення громадського порядку та безпеки громадян, в тому числі розгляд питань з покращення роботи правоохоронних органів та запобігання злочинності.
- Екологічні питання, — розвиток програм та проектів з екологічної безпеки, збереження природних ресурсів та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.
- Місцева самоврядування, — розвиток механізмів місцевого самоврядування, участь громади в прийнятті рішень та виконання програм і проектів.
- Бюджетні питання, — розробка бюджетів, забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів та стимулювання економічного розвитку.
- Співпраця з іншими органами влади, — робота з регіональними та державними владними структурами для здійснення спільних проектів та розв'язання загальних проблем..

На забезпечення діяльності управління соціального захисту населення та 2 закладів соціального захисту (КУ «Охтирський міський територіальний центр соціального обслуговування населення», КУ «Охтирський міський центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю), реалізацію міських програм соціального захисту передбачається спрямувати кошти:

- 2022 рік в сумі 27 691,6 тис. гривень (в тому числі, інша субвенція з обласного бюджету – 423,9 тис. гривень) та власні надходження бюджетних установ – 59,7 тис.грн. ;
- 2023 рік в сумі 29 822,7 тис. гривень (в тому числі, інша субвенція з обласного бюджету – 437,4 тис. гривень) та власні надходження бюджетних установ – 64,2 тис.грн. ;
- 2024 рік в сумі 31 957,0 тис. гривень (в тому числі, інша субвенція з обласного бюджету – 450,8 тис. гривень) та власні надходження бюджетних установ – 68,1 тис.грн..

На фінансування видатків по головному розпоряднику відділу культури і туризму заплановані кошти в сумі:

- 2022 рік – 23 507,6 тис.грн., кошти цільового фонду – 84,2 тис.грн., власні надходження бюджетних установ – 1 049,0 тис.грн. ;
- 2023 рік – 25 458,7 тис.грн., кошти цільового фонду – 84,5 тис.грн., власні надходження бюджетних установ – 1 120,6 тис.грн. ;
- 2024 рік – 27 189,0 тис.грн., кошти цільового фонду – 85,0 тис.грн., власні надходження бюджетних установ – 1 193,6 тис.грн..

Головними пріоритетами галузі будуть збереження, відтворення та примноження духовних і культурних здобутків українського народу.

Протягом 2022-2024 років передбачається здійснити:

- забезпечення повноцінного функціонування мережі закладів культури;
- проведення національно-патріотичного виховання;
- підтримку та розвиток мистецької освіти, музейної діяльності, бібліотечної справи, сфери культурно-дозвіллєвої діяльності, туризму;
- створення і впровадження організаційних та фінансових механізмів для забезпечення зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури, підвищення рівня комфорту для користувачів.

Надання якісних житлово-комунальних послуг є важливим завданням для забезпечення комфортного та безпечного життя населення. Реформування житлово-комунального господарства може включати в себе ряд заходів і стратегій для поліпшення якості послуг. Ось деякі можливі напрямки реформування:

- Підвищення якості обслуговування: вдосконалення системи управління житлово-комунальними послугами; запровадження ефективних технологій та інформаційних систем для моніторингу та управління.
- Оптимізація тарифів та фінансування: розробка прозорої системи тарифів, яка відповідає якості послуг та економічній реальності;

забезпечення стабільного фінансування для підтримки інфраструктури та обслуговування.

- Енергоефективність та екологічна стійкість: реалізація програм енергоефективності для зменшення споживання ресурсів та зниження негативного впливу на довкілля; запровадження технологій, спрямованих на покращення екологічної стійкості житлово-комунального господарства.
- Участь громади та відкритість управління: залучення громадськості до процесів прийняття рішень та визначення пріоритетів; забезпечення відкритості та прозорості управління житлово-комунальним господарством.
- Соціальна підтримка: розробка програм соціальної підтримки для населення, яке може мати труднощі у сплаті за послуги; забезпечення доступу до житлово-комунальних послуг для всіх верств населення.

Забезпечення охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів є ключовим завданням у сфері охорони навколишнього природного середовища. Це важливо для збереження біорізноманіття, здоров'я людей і створення сталого та екологічно безпечного суспільства. Ось деякі пріоритетні завдання в цій сфері:

- Збереження екосистем: захист та відновлення природних екосистем, включаючи ліси, водні ресурси, морські та наземні екосистеми; впровадження заходів для запобігання втрати біорізноманіття та зниження рівня забруднення.
- Раціональне використання ресурсів: розробка та впровадження стратегій для ефективного та раціонального використання природних ресурсів, таких як вода, ґрунти, ліси та мінеральні ресурси; сприяння циркулярній економіці та використанню вторинних ресурсів.
- Боротьба з забрудненням: розробка та виконання програм для зменшення викидів та іншого забруднення повітря, води та грунту;

сприяння використанню чистих технологій та впровадження екологічно безпечних практик у виробництві та інших сферах діяльності.

- Захист клімату: зменшення викидів парникових газів та інших сприяючих змінам клімату речовин; сприяння відновленню та захисту важливих природних суміжних зон для збереження клімату.
- Створення екологічно чистого середовища для людей: забезпечення чистого повітря, води та безпечних продуктів для споживачів; впровадження заходів для зменшення негативного впливу на здоров'я людей від екологічних чинників.
- Освіта та обізнаність: забезпечення освіти та інформування громадськості про проблеми забруднення та необхідність охорони довкілля; сприяння активної участі громади у збереженні природи.

На фінансування видатків по головному розпоряднику – управлінню капітального будівництва та житлово-комунального господарства передбачаються кошти в сумі:

2022 рік: видатки загального фонду – 23 507,6 тис.грн., власні надходження бюджетних установ – 95,6 тис.грн., видатки спеціального фонду бюджету – 155,6 тис.грн., видатки спеціального фонду (бюджету розвитку) – 14 584,0 тис.грн.;

2023 рік: видатки загального фонду – 25 458,7 тис.грн., власні надходження бюджетних установ – 100,6 тис.грн., видатки спеціального фонду бюджету – 157,8 тис.грн., видатки спеціального фонду (бюджету розвитку) – 15 186,6 тис.грн.;

2024 рік: видатки загального фонду – 27 189,0 тис.грн., власні надходження бюджетних установ – 105,7 тис.грн., видатки спеціального фонду бюджету – 160,3 тис.грн., видатки спеціального фонду (бюджету розвитку) – 11 123,8 тис.грн..

Конкретні показники обсягу видатків на 2022-2024 роки будуть уточнюватись залежно від реальних можливостей бюджету на відповідні роки.

3.3. Концепція відбудови та сталого розвитку Охтирської міської територіальної громади

В січні 2023 року виконавчий комітет Охтирської міської ради затвердив Концепцію відбудови та сталого розвитку Охтирської міської територіальної громади.

Цьому передував тривалий період кропіткої праці спільно з представниками та аналітиками Мережа захисту національних інтересів «АНТС» над індивідуальною Концепцією відновлення міста і тепер вона прийнята та буде втілюватися у життя.

«Була проведена інтенсивна робота, в результаті якої Охтирська громада надала величезний масив інформації про втрати, понесені через війну, - сказав під час засідання виконкому проектний менеджер «АНТС» Богдан Костецький, презентуючи важливий документ. – Ці дані стали частиною Концепції і будуть використані у пошуку іноземних партнерів та міжнародних донорів для подолання наслідків війни, відновлення та розвитку громади». Охтирську громаду відібрано серед 70 міст.

Фахівці ГО “Мережа захисту національних інтересів “АНТС” отримали понад 70 анкет від українських міст на участь у проекті «Відбудова громад», після глибинного аналізу яких до проекту залучено 30 громад, серед яких – Охтирська.

Над розробкою цієї Концепції почали працювати ще минулого року. Були проведені наради із фахівцями різних відділів Охтирської міської ради щодо короткострокового та довгострокового бачення розвитку. Така стратегія повинна бути – вона сприятиме у залученні коштів під різні програми. Основна ідея – зацікавити міжнародних донорів вкладати ресурси в розвиток і фінансувати відбудову Охтирки.

У рамках підписаного Меморандуму про співпрацю між Охтирською міською радою та Громадською організацією "Мережа захисту національних інтересів "АНТС", у 2022 році було розпочато розробку Концепції в рамках проекту

"Зміцнення громад заради перемоги та відродження України". Цей проект здійснюється за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках ініціативи "Зміцнення громадської довіри" (USAID/UCBI III).

Як системоутворюючий фактор єднання і розквіту суспільства на регіональному рівні культура є важливим інструментом його соціального, економічного і політичного розвитку. Комплексна програма «Культура» на 2021-2025 роки визначає принципи, шляхи і строки формування та реалізації завдань, що сприятимуть розвитку культури, спрямована на створення для населення Охтирської міської територіальної громади умов щодо отримання якісних і доступних культурних послуг.

Мережа закладів культури Охтирської міської територіальної громади включає:

- комунальний заклад «Охтирський міський центр культури і дозвілля», до складу якого входить 3 заклади;
- комунальний заклад «Охтирський міський краєзнавчий музей», який має два приміщення;
- комунальний заклад «Публічна бібліотека Охтирської міської ОТГ», до складу якого входить 5 бібліотек;
- Охтирська дитяча музична школа імені П.С.Білинника, яка має відокремлене приміщення хореографічного відділення;
- Охтирська дитяча художня школа ім. Т. Г. Шевченка.

У закладах культури громади працює 132 працівники. З них вищу освіту мають 89,4 %.

Комунальний заклад «Охтирський міський центр культури і дозвілля» об’єднує талановитих аматорів сцени, шанувальників пісні, сучасного та класичного танцю, фотомистецтва тощо. У закладі працює 19 колективів художньої творчості, із яких 14 для дітей та підлітків і одне любительське об’єднання. Художньою аматорською творчістю займається майже 250 аматорів. 4 творчі колективи центру мають звання «народний аматорський». Звання

«зразковий» мають 3 дитячі колективи. Творчі колективи центру мають високу виконавську майстерність. Про це говорить значна кількість перемог у міських, обласних, всеукраїнських та міжнародних фестивалях-конкурсах.

Комунальний заклад «Охтирський міський центр культури і дозвілля» систематично проводить різні за формою та тематикою культурно-мистецькі масові заходи. Протягом 2019 року у центрі культури і дозвілля та за його межами проведені 136 масових заходів.

Закладом, який зібрав у своїх стінах матеріали про історію рідного краю, традиції та звичаї українського народу та Охтирщини є комунальний заклад «Охтирський міський краєзнавчий музей». У музеї працюють для відвідувачів три експозиційних зали «Природа рідного краю», «Історія міста Охтирка», «Охтирка в окупаційний період. 1941-1943рр.», три постійно діючих виставки «Щоб пам'ятали» (присвячена Голодомору на Охтирщині та політичним репресіям), «А всім нам вкупі на землі єдиномисліє подай і братолюбіє пошли» (присвячена подіям Революції Гідності 2013-2014 рр. та охтирчанам - учасникам АТО), «Охтирка на живописних полотнах художників», 1 виставкова зала. Музейний фонд складає понад 11 тисяч музейних предметів основного фонду та майже 5 тисяч музейних предметів науково-допоміжного фонду. Попит на відвідування музею зростає.

В Охтирській дитячій музичній школі імені П.С.Білинника працюють 4 музичні відділи, хореографічне та театральне відділення, а також клас «Сольного співу» за академічним напрямком. Музичне відділення – традиційне відділення музичної школи. Воно поділяється на чотири відділи: фортепіанний, народних інструментів, оркестровий та хоровий.

У школі навчаються 618 учнів. Це найбільший контингент учнів серед мистецьких шкіл області. Протягом попередніх років до повномасштабного вторгнення контингент збільшився більше ніш на 250 учнів.

Школою започатковано проведення відкритого обласного конкурсу юних бандуристів «Під срібний дзвін бандур», конкурсу юних піаністів імені Ксенії

Олексіївни Резнікової-Булгакової, міського конкурсу солістів-вокалістів імені П.С.Білинника.

В Охтирській дитячій художній школі ім. Т.Г.Шевченка ведеться навчання за наступними напрямками: живопис, рисунок, станкова та декоративна композиція, скульптура, декоративно – прикладне мистецтву, пленер та початковий курс образотворчого мистецтва. У даному закладі понад 330 учнів здобувають всебічний розвиток з образотворчого мистецтва. За ініціативи школи відбувається проведення відкритого міського фестивалю – конкурсу пленеру, присвяченого художнику Костянтину Власовському.

Учні мистецьких шкіл міста неодноразово ставали переможцями міських, обласних, регіональних, всеукраїнських і міжнародних конкурсів та фестивалів, що говорить про їх високу виконавську майстерність.

Бібліотеки КЗ «Публічна бібліотека Охтирської міської ОТГ» щороку обслуговують понад 10000 користувачів. У них створені умови для вільного доступу населення до інформаційних ресурсів, працюють різновікові гуртки та клуби за інтересами, 4 центри вільного доступу до Інтернету, 2 пункти доступу до інформації органів державної влади, пункт Європейської інформації.

Бібліотеки є ініціатором, організатором і учасником різного роду акцій та масових заходів за участі громадських організацій, закладів освіти та культури, військовослужбовців, учасників АТО, ООС тощо. Просвітницька діяльність бібліотек різноманітна за методами і формами.

Місто Охтирка, що належить до історичних міст України, має різноманітну культурну та історичну спадщину. На території Охтирської міської територіальної громади знаходиться пам’ятка культурної спадщини національного значення «Покровський собор». Ансамбль Свято-Покровського кафедрального собору включає в себе Покровський собор, Введенську церкву-дзвіницю та церкву Різдва Христового. Також на території громади розташовані пам’ятки місцевого значення: 25 пам’яток історії, 3 пам’ятки археології та 18 пам’яток архітектури.

Пам’ятки культурної спадщини Охтирської міської територіальної громади належать до туристичного потенціалу, потребують збереження та популяризації.

Для задоволення потреб та очікувань цільових груп туристів передбачалось розвиток туризму шляхом використання потенціалу історико-культурної спадщини, відпочинку на базі природного потенціалу міста та проведення загальноміських масових заходів, ярмарків, фестивалів тощо.

Є необхідність вдосконалення матеріально-технічної бази. Необхідно продовжити роботи щодо проведення ремонтів, придбання меблів, оргтехніки. Вкрай необхідне придбання музичних інструментів для Охтирської дитячої музичної школи імені П.С.Білинника. Для вдосконалення форм та методів організації навчально-виховного процесу в Охтирській дитячій художній школі імені Т.Г.Шевченка необхідно створити комп’ютерний клас. Заклади культури потребують фінансування на виконання протипожежних заходів. Для закладів культури необхідно придбати обладнання для проведення дистанційної роботи.

Найбільшою проблемою на даний час є незабезпеченість приміщеннями сільських закладів культури. Староіванівський будинок культури – філія комунального закладу «Охтирський міський центр культури і дозвілля», з часу прийняття, не працює. Староіванівський будинок культури – філія комунального закладу «Охтирський міський центр культури і дозвілля», філія №4 КЗ«Публічна бібліотека Охтирської міської об’єднаної територіальної громади» (с. Стара Іванівка) працюють в незадовільних умовах.

Програма регламентує засоби подальшого розвитку сфери культури:

- покращення фінансового забезпечення системи надання культурних послуг;
- впровадження модернізації наявної інфраструктури для надання культурних послуг;
- створення умов для формування якісного (висококваліфікованого) кадрового забезпечення системи надання культурних послуг;
- забезпечення громадян якісними культурними послугами, у тому числі

тими, що здійснюються безоплатно;

- активізацію всіх форм пропаганди послуг закладів культури та туристичного потенціалу громади;
- збереження об’єктів культурної спадщини міста.

Строки виконання програми: 2021 - 2025 роки Табл.3.3

Виконання програми здійснюється в два етапи: 1-й етап 2021-2023 роки, 2-й етап 2024-2025 роки.

Табл. 3.3.

Обсяги та джерела фінансування програми

Джерела фінансування	Обсяг коштів, що пропонується залучити до виконання програми тис. грн.					
	Етапи:	1-й етап			2-й етап	
	Всього	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік
Міський бюджет	19360,8	3357,0	3676,1	3845,2	4102,5	4380,0

Програма спрямована на створення для населення Охтирської міської територіальної громади умов для отримання якісних і доступних культурних послуг.

Завданнями програми є забезпечення ефективного розвитку сфери культури; повноцінного функціонування мережі закладів культури; проведення Молодь є не лише численною складовою, але й каталізатором сучасного українського суспільства, виступаючи носієм інтелектуального потенціалу та визначальним фактором соціально-економічного прогресу. Їхня участь у житті громади та активна громадянська позиція вимагають наявності не лише прав та можливостей, але і простору для самовираження. Важливо забезпечити молоді підтримку та ресурси для участі у прийнятті рішень та впливу на суспільні процеси, а також для здійснення різноманітних форм діяльності з метою спільної

побудови кращого суспільства. Програма "Молодь Охтирської міської територіальної громади" на період 2021-2025 років є важливим кроком у створенні сприятливого середовища для розвитку молоді. Ця програма передбачає не лише системну, але й цілеспрямовану діяльність з боку органів місцевого самоврядування, громадських організацій, навчальних закладів та інших соціальних інститутів. Зокрема, вона спрямована на формування у молодого покоління високого патріотичного духу, почуття вірності та любові до Батьківщини, а також на розвиток творчих здібностей та пропаганду здорового способу життя. За допомогою цієї програми створюється основа для розкриття потенціалу молоді, їхньої активної участі в суспільному житті та внесення суттєвого вкладу у будівництво прогресивного та відповідального суспільства. Успіх реалізації програм подібного роду може визначити майбутнє громади, забезпечуючи сталість та позитивний розвиток усіх її членів.

Для ефективного розв'язання проблеми, пов'язаної з розвитком молоді в Охтирській міській територіальній громаді, необхідно вжити комплексних заходів та використовувати різноманітні шляхи і засоби. Ось деякі ключові аспекти:

- Розвиток освіти та педагогічної системи: забезпечення доступу до високоякісної освіти, в тому числі розвиток технічних та практичних навичок; сприяння інноваційним методам навчання та стимулювання творчого мислення.
- Створення простору для самовираження та участі: розбудова молодіжних центрів та інших платформ для обміну ідеями та співпраці; забезпечення молодіжних організацій можливістю активної участі в прийнятті рішень та реалізації проектів.
- Формування патріотичного духу та цінностей: організація патріотичних заходів, військово-патріотичних таборів та програм з освіти громадянства; підтримка подій, спрямованих на виховання почуття відповідальності та любові до Батьківщини.

- Стимулювання творчості та інновацій: надання фінансової підтримки для молодіжних стартапів та ініціатив; проведення конкурсів та заходів, спрямованих на розвиток творчих здібностей.
- Зміцнення соціального партнерства: залучення бізнесу, громадських організацій та інших зацікавлених сторін до співпраці у справах молоді; співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом та отримання додаткових ресурсів.

Критично важливим є соціальне забезпечення Захисників і Захисниць України, їх родин, усіх, хто постраждав від російської агресії. Це завдання номер один і для держави, і для кожної окремої територіальної громади.

Метою програми є підвищення рівня соціального захисту, матеріальної підтримки постраждалих Захисників і Захисниць України, військових, які повернулися з полону, а також членів сімей полонених та безвісти зниклих військовослужбовців, що зареєстровані та проживають на території Охтирської міської територіальної громади та потребують соціальної допомоги.

Адресна цільова матеріальна допомога виплачується постраждалим Захисникам і Захисницям України внаслідок збройної агресії російської федерації проти України та які потребують дороговартісного лікування, протезування, оперативного втручання тощо. В разі проїзду постраждалих Захисників і Захисниць до медичного, реабілітаційного закладу відшкодовується вартість проїзду, також, вартість проїзду відшкодовується особі, яка супроводжує особу з інвалідністю І групи внаслідок поранення, контузії, каліцтва, отриманого від воєнних дій.

Для сімей полонених та зниклих безвісти військовослужбовців виплачується одноразова матеріальна допомога для вирішення соціально побутових питань.

Програмою передбачено проведення вшанування подвигу ветеранів російсько-української війни та пам'яті загиблих учасників бойових дій, проведення заходів до пам’ятних дат, загальнодержавних свят.

Результативний показник Програми – це забезпечення всебічної підтримки

військовослужбовців, учасників бойових дій, Захисників та Захисниць України, які отримали поранення чи травми захищаючи нашу країну, та членів їх родин.

Таблиця 3.4.

Ресурсне забезпечення Програми, гривень

Обсяг коштів, які пропонується залучити на виконання програми	Роки		Усього витрат на виконання програми
	2023 рік	2024 рік	
Обсяг ресурсів, усього, грн	1 380 000,00	1 380 000,00	2 760 000,00
Бюджет Охтирської міської територіальної громади, грн	1 380 000,00	1 380 000,00	2 760 000,00

Усі зазначені шляхи і засоби розв’язання проблеми розвитку молоді в Охтирській міській територіальній громаді вписуються в загальну концепцію відбудови та сталого розвитку. Висновок може бути наступним: Здійснення розглянутих заходів і стратегій є ключовим елементом концепції відбудови та сталого розвитку Охтирської міської територіальної громади на період 2021-2025 років. Враховуючи важливість розвитку молоді як головної сили для майбутнього, реалізація програми "Молодь Охтирської міської територіальної громади" визначається як стратегічно важлива для досягнення сталого соціально-економічного прогресу.

Зазначені шляхи, такі як розвиток освіти, створення простору для самовираження, формування патріотичного духу та підтримка творчості, визнають молодь не лише як об'єкт розвитку, але і як активного учасника суспільного життя. Це сприяє створенню умов для їхнього впливу на процеси прийняття рішень та розвитку місцевої громади. Успішна реалізація цих заходів передбачає ефективне партнерство між органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами. Забезпечення участі та підтримки молоді у всіх сферах життя громади є

запорукою сталого розвитку, який враховує інтереси та потреби молодого покоління, сприяючи зміцненню громадської згуртованості та сталості місцевого співтовариства.

3.4. Планування та впровадження політики місцевого економічного розвитку

Планування та впровадження політики місцевого економічного розвитку є складним завданням, яке вимагає системного підходу та врахування різноманітних аспектів. Нижче подано загальний план, який може слугувати основою для розвитку ефективної стратегії місцевого економічного розвитку.

Етап 1: Аналіз ситуації та стейкхолдерів

- Оцінка економічної ситуації: аналіз основних економічних показників території, включаючи ВВП, рівень безробіття та інші ключові показники; визначення основних галузей економіки та їхнього впливу на місцеву спільноту.
- Визначення стейкхолдерів: ідентифікація ключових учасників, таких як місцева влада, бізнес, громадські організації, освітні установи тощо; здійснення консультацій та прослуховування відкритих думок та потреб різних груп населення.

Етап 2: Визначення стратегії розвитку

- Встановлення місії та візії: формулювання чіткої місії та візії для місцевого економічного розвитку, відображаючи цілі та цінності громади.
- Секторний аналіз та вибір пріоритетних галузей: оцінка конкурентоспроможності різних галузей економіки та вибір пріоритетних напрямків розвитку.
- Здійснення SWOT-аналізу для визначення сильних та слабких сторін, а також можливостей та загроз.

Етап 3: Розробка конкретних заходів

- Створення інфраструктури для бізнесу, — забезпечення необхідної інфраструктури для розвитку підприємництва та нових інвестицій.
- Привертання інвестицій, — розробка привабливих інвестиційних пропозицій та встановлення механізмів стимулювання інвесторів.
- Розвиток людських ресурсів, — підтримка освіти та навчання, що відповідає потребам ринку праці.
- Створення програм підвищення кваліфікації та підтримки нових технологій.
- Стимулювання інновацій, — підтримка досліджень та розробок, створення інкубаторів та інноваційних центрів.

Етап 4: Моніторинг та оцінка

- Створення системи моніторингу, — встановлення системи збору та аналізу даних для оцінки ефективності стратегії.
- Регулярний аудит та коригування, — проведення регулярних аудитів економічного розвитку та внесення коригувань у стратегію за необхідності.

Впровадження такого плану вимагатиме великої координації, взаємодії та відданості всіх стейкхолдерів для досягнення спільної мети – сталого розвитку місцевої економіки.В Охтирській територіальній громаді, на жаль, не розроблена стратегія розвитку. Вона пройшла обговорення, але тепер потребує актуалізації. Це, насамперед, пов'язано із повномасштабним вторгненням.

Стратегія розвитку станом на сьогоднішній день в процесі розробки. Поки існує тільки Концепція.

9 січня 2023 року у залі засідань Охтирської міської ради відбулась презентація проєкту Концепція відбудови та сталого економічного розвитку Охтирської міської територіальної громади, у рамках участі Охтирської міської територіальної громади у проєкті «Зміцнення громад заради перемоги та відродження України» за підтримки програми «Зміцнення громадської довіри»

(USAID/UCBI III). Вона затверджена виконавчим комітетом Охтирської міської ради.

Ураховуючи важливість стратегічної екологічної оцінки (СЕО) для забезпечення сталого і екологічно безпечного розвитку, ситуація в Охтирській міській територіальній громаді, пов'язана з невідбуттям СЕО через воєнні дії, вимагає обережного та обгрунтованого підходу до розробки та реалізації програми економічного і соціального розвитку на 2022-2024 роки.

Крок 1: Адаптація плану до умов воєнного конфлікту: здійснення оцінки впливу воєнного конфлікту на економіку та соціальну сферу громади; розробка пріоритетів та заходів для відновлення економічного потенціалу та соціальної стабільності.

Крок 2: Підготовка до стратегічної екологічної оцінки: розпочати процес стратегічної екологічної оцінки, як тільки це буде безпечно і можливо в умовах конфлікту; залучення екологічних та наукових експертів для аналізу можливих впливів програм на довкілля.

Крок 3: Залучення громади та стейкхолдерів: проведення консультацій та зустрічей з представниками громади для визначення їхніх пріоритетів та врахування їхніх думок у програмі.

Крок 4: Створення програми на основі СЕО: адаптація програми на основі результатів стратегічної екологічної оцінки; включення конкретних заходів та стратегій для забезпечення екологічної сталості та відновлення природних ресурсів.

Крок 5: Моніторинг та коригування: встановлення системи моніторингу для відстеження ефективності програми та її впливу на довкілля; регулярні оцінки та аудити для забезпечення відповідності програми місцевим потребам та глобальним екологічним стандартам.

Звертаючись до конфліктної ситуації, важливо забезпечити безпеку та участь всіх зацікавлених сторін у процесі розробки та реалізації програми. Незважаючи на труднощі, правильно спроектований та адаптований план може слугувати

інструментом для відновлення та сталого розвитку громади в умовах конфлікту та його подальших наслідків.

Оновлення генерального плану є стратегічно важливим етапом у розвитку територіальної громади, спрямоване на створення стійкої економіки та забезпечення додаткових надходжень в бюджет. Процес оновлення розпочатий у 2021 році та передбачає комплексний підхід, який враховує державні, громадські та приватні інтереси.

Крок 1: Аналіз Існуючого Генерального Плану (Додаток А): проведення глибокого аналізу існуючого генерального плану для визначення слабких місць та можливостей для оптимізації; оцінка відповідності попередніх стратегій сучасним вимогам та викликам.

Крок 2: Участь Стейкхолдерів: організація регулярних консультацій та робочих груп з участю громадськості, бізнесу та представників влади; врахування відгуків та пропозицій стейкхолдерів для забезпечення широкої підтримки.

Крок 3: Залучення експертів: співпраця з досвідченими міськобудівельниками, економістами та експертами з розвитку громад для розробки оптимальних стратегій; оцінка потенціалу для створення нових інфраструктурних об'єктів та інвестиційних можливостей.

Крок 4: Формування стратегії для залучення додаткових джерел надходжень: розробка конкретних стратегій для збільшення доходів громадського бюджету; розгляд можливостей для створення інноваційних проектів та партнерств з приватним сектором.

Крок 5: Затвердження та моніторинг: підготовка проекту оновленого генерального плану та його обговорення на громадських слуханнях; впровадження системи моніторингу для оцінки впливу нових стратегій на бюджет та економіку громади.

Оновлений генеральний план буде служити стратегічним документом, який враховує вимоги сучасності та сприятиме сталому соціально-економічному

розвитку території.24 лютого 2022 в Охтирці мала бути офіційна презентація. ДП Український державний науково-дослідний інститут проектування міст "Діпроміcто" мав презентувати його містянам. Але через повномасштабне вторгнення окупантів в Охтирку саме 24.02.2023 року, відповідно, плани не стали реальністю.

Охтирською міською радою було виділено 800 тис.грн. - на збір вихідних даних, ортофотоплани та вцілому оцінку існуючого стану міста. Бо саме вони є доволі суттєві для узгодження генерального плану.

На сьогоднішній день Охтирський відділ архітектури надав зауваження до моделі, які вони найближчим часом будуть прийняті при розробці генерального плану.

Разом з тим, Охтирська громада взяла участь в грантовому проекті "Дистанційна участь мешканців та громадських організацій Охтирської міської територіальної громади в розробленні програми відбудови громади", яка фінансується за підтримки USID.

А також діє проект, який реалізує нідерландський грантовий проект спільного бачення розвитку міста "Охтирка: Урбан візія" - це стратегічний документ, який забезпечує концептуальну рамку для майбутнього просторового розвитку міста. Це проєкт спільного бачення розвитку міста. Організатори ставлять за мету відтворити Охтирку разом з його громадою, як сучасне, безпечне, економічно стале, привабливе та здорове місто.

Програма економічного та соціального розвитку Охтирської міської територіальної громади на 2022-2024 роки розроблена відповідно до законів України. Це важливий крок для забезпечення сталого та збалансованого розвитку Охтирської міської територіальної громади. Програма економічного та соціального розвитку, яка розроблена відповідно до законів України, слугує основою для прискорення економічного потенціалу та покращення якості життя місцевого населення. Це також говорить про відданість влади створенню ефективних стратегій, які враховують потреби громади та відповідають вимогам

законодавства. Дозвольте висловити кілька ключових аспектів, які можуть бути враховані в подальшому впровадженні програми:

1. Співпраця та партнерство, — співпраця з різними рівнями влади, включаючи місцеві та регіональні уряди, для забезпечення взаємодії та координації у реалізації програми.
2. Участь стейкхолдерів, — залучення громади та громадських організацій в процес прийняття рішень для врахування різноманітних потреб та переконань.
3. Інфраструктурний розвиток, — розвиток та модернізація інфраструктури для створення комфортного середовища для мешканців та підтримки економічної активності.
4. Економічні стимули, — розробка ефективних економічних механізмів та стимулів для привертання інвестицій та розвитку підприємництва.
5. Освіта та розвиток людських ресурсів, — підтримка освіти, навчання та розвитку професійних навичок для створення кваліфікованої робочої сили.
6. Інновації та технологічний прогрес, — сприяння інноваційним ініціативам та застосування сучасних технологій для підтримки економічного розвитку.
7. Екологічна устійчивість, — здійснення дій для забезпечення екологічної сталості та збереження природних ресурсів.

Ця програма має потенціал стати ефективним інструментом для досягнення стратегічних цілей розвитку Охтирської міської територіальної громади, а також для покращення якості життя її мешканців. Громада має соціально-економічний та інвестиційний паспорт громади (Табл. 3.5)

Таблиця 3.5

Соціально-економічний та інвестиційний паспорт Охтирської громади

Планувальний документ	**Термін реалізації**	**Стан реалізації**
1	2	3
Місцева стратегія розвитку	-	потребує актуалізації
Середньострокові цільові програми 1. Безпечне та якісне харчування в закладах освіти Охтирської міської територіальної громади на 2021-2023 роки	2021-2023	Реалізується
2. Програма фінансової підтримки та розвитку комунальних некомерційних підприємств Охтирської міської ради «Охтирська центральна районна лікарня» та «Охтирська міська стоматологічна поліклініка» на 2022-2024 роки	2022-2024	реалізується
3. Програма соціального захисту Захисників і Захисниць України, які отримали поранення, членів сімей полонених та зниклих безвісти військовослужбовців на 2023-2024 роки	2023-2024	реалізується
4. Міська програма оновлення містобудівної документації	2021-2024	реалізується
5. Програма розвитку дорожньої мережі комунальної власності міста Охтирка	2021-2025	реалізується
6. Програма озеленення, розвитку та збереження зелених зон	2021-2025	реалізується
7. Програма розвитку малого і середнього підприємництва м. Охтирка	2021-2023	реалізується
8. Програма з реалізації Конвенції ООН про права дитини	2021-2024	реалізується
Генеральний План	в процесі розробки	-

1	2	3
Містобудівна документація	в процесі розробки	Триває розроблення містобудівної документації – внесення змін до Генерального плану м. Охтирка Сумської області з розділом СЕО (стратегічна екологічна оцінка) та внесення змін в План зонування території м. Охтирка
Програма соціально-економічного розвитку	2022-2024	Реалізовується

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Механізми формування територіальних громад в сучасному контексті визначаються законодавством, стратегічними цілями децентралізації та розвитку місцевого самоврядування. Основні висновки можна сформулювати наступним чином.

1. Законодавча база, — формування територіальних громад визначено чіткою законодавчою базою, зокрема, Законом України "Про добровільне об'єднання територіальних громад". Цей закон встановлює процедури, умови та критерії для об'єднання громад.
2. Децентралізація та розвиток місцевого самоврядування, —формування територіальних громад є ключовим елементом стратегії децентралізації влади. Цей процес спрямований на передачу повноважень та ресурсів на місцевий рівень для забезпечення більш ефективного та гнучкого управління.
3. Об'єднання за принципом добровільності, — механізми формування територіальних громад базуються на принципі добровільності. Об'єднання проводяться лише за згодою та ініціативою самих громад.
4. Критерії об'єднання, — процес об'єднання базується на визначених критеріях, таких як економічна стійкість, територіальна цілісність, соціокультурна спільність тощо.
5. Участь громади та консультативний процес, — утворення територіальних громад передбачає активну участь громади та консультативний процес. Проводяться громадські обговорення, а громадяни мають можливість висловлювати свої думки та пропозиції.
6. Стратегічне планування та розвиток, — механізми формування територіальних громад пов'язані з розробкою стратегічних планів розвитку, які враховують економічні, соціальні та екологічні вимоги.
7. Фінансова автономія, — розбудова територіальних громад передбачає надання їм фінансової автономії. Це включає передачу фінансових ресурсів та

здатність самостійно планувати свої бюджети.

Формування територіальних громад в Україні є ключовим напрямком децентралізації та розвитку місцевого самоврядування. Це сприяє створенню більш ефективного та відповідального управління, розбудові місцевих спільнот та стимулює розвиток регіонів. Однак важливо продовжувати вдосконалювати механізми, враховуючи досвід та висловлювання громади для досягнення максимальної суспільної підтримки та результативності цього процесу.

Теоретичні основи формування територіальних громад:

- Принципи децентралізації, — засновані на ідеї перерозподілу влади та ресурсів із центрального рівня до місцевого, щоб надати громадам більше повноважень та відповідальності.
- Принцип добровільності, —громади входять до об'єднань на добровільній основі, враховуючи їхні інтереси та прагнення.
- Соціокультурна ідентичність, — об'єднання громад базується на спільності інтересів, культурних та соціальних особливостей.
- Сталість територіальних одиниць, — формування територіальних громад враховує збереження територіальної цілісності та сталості.

Нормативно-правові аспекти створення територіальних громад:

- Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" (2015), — встановлює правові та процедурні аспекти формування територіальних громад, умови та порядок їх об'єднання.
- Стратегія децентралізації влади 2020-2022, — визначає стратегічні завдання та пріоритети децентралізації, спрямовані на створення ефективних та самостійних територіальних громад.
- Методологія формування громад (Мінрегіонбуд), — встановлює критерії, за якими визначається готовність громад до об'єднання, а також визначає процедури та етапи цього процесу.
- Вимоги до стратегій розвитку громад, — громади повинні розробляти стратегії розвитку, що відповідають потребам та можливостям

громади, а також стандартам сталого розвитку.

- Взаємодія з місцевими органами влади, — забезпечення взаємодії та координації між громадами та місцевими органами влади для ефективного реалізації реформ.
- Фінансова автономія громад, — забезпечення фінансової автономії та створення механізмів для місцевого самоврядування у сфері бюджетного фінансування.

Всі ці аспекти та нормативні документи спрямовані на створення оптимальних умов для розвитку територіальних громад, забезпечуючи їхню самостійність, відповідальність та участь у власному розвитку.

Економічний розвиток територіальних громад визначається різноманітними факторами, які включають в себе інфраструктурні можливості, інвестиційний клімат, рівень підприємницької активності та якість життя населення. У контексті розвитку регіону це є ключовим елементом, що формує економічний обличчя та конкурентоспроможність території. Одним із основних аспектів є розвиток інфраструктури та доступу до ресурсів. Громади з високорозвиненою та добре управляється інфраструктурою сприяють привертанню інвестицій та створенню благоприятного середовища для бізнесу. Забезпечення територіальних громад ресурсами та інфраструктурою позитивно впливає на їхню економічну активність.

Суттєвим чинником є інвестиційний клімат та рівень підприємницької активності. Гармонійний розвиток малих та середніх підприємств, підтримка ініціативних інвесторів, та створення сприятливого середовища для підприємницької діяльності є ключовим для економічного процвітання громад.

Важливо враховувати не лише економічні аспекти, але й якість життя мешканців. Територіальні громади, які інтегрують соціально-економічні ініціативи, сприяючи освіті, культурі, та забезпечуючи соціальні послуги, стають більш життєздатними та привабливими для розвитку бізнесу. Аналіз економічного розвитку територіальних громад у контексті регіонального

розвитку показує, що інтеграція соціальних та економічних ініціатив, розвиток інфраструктури та створення сприятливого інвестиційного клімату мають визначальне значення. Забезпечення балансу між економічними можливостями, соціальною інтеграцією та сталістю громадського життя є стратегічно важливим для створення життєздатних і конкурентоспроможних регіонів.

Основні аспекти діяльності громади на прикладі охтирської міської територіальної громади:

- Розвиток інфраструктури та соціальних сфер, — Охтирська міська територіальна громада виявляє значний інтерес до розвитку інфраструктури та соціальних сфер. Ініціативи щодо реконструкції доріг, розвитку освіти, охорони здоров'я та культурних ініціатив вказують на наполегливість громади у створенні комфортного та високоякісного середовища для своїх мешканців.

- Активна участь громади в прийнятті рішень, — Охтирська громада визначається активною участю громадян у прийнятті рішень. Регулярні громадські обговорення, ініціативи громадянського суспільства та консультації свідчать про те, що громада є відкритою для висловлення думок і поглядів своїх членів.

- Ефективне фінансове управління, — одним з ключових аспектів діяльності Охтирської міської територіальної громади є ефективне фінансове управління. Прозорість бюджетних процесів, раціональне використання ресурсів та залучення інвестицій свідчать про високий рівень фінансової дисципліни.

- Розвиток підприємництва та економічної активності, — Охтирська громада активно сприяє розвитку підприємництва та економічної активності. Підтримка малих та середніх підприємств, організація підприємницьких заходів та інфраструктурний розвиток створюють умови для стійкого економічного росту.

Охтирська міська територіальна громада визначається широким спектром ініціатив, спрямованих на створення сучасного та життєздатного місцевого співтовариства. Розвиток інфраструктури, активна участь громади, ефективне фінансове управління та підтримка підприємництва створюють позитивне

економічне та соціальне середовище. Охтирська громада є прикладом успішної реалізації стратегій та ініціатив, спрямованих на загальний розвиток регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Успішна територіальна громада: будуємо разом/Бриль М., Врублевський О., Данчева О.,Сеїтосманов А.,Чубар Е– Харків:Видавничий будинок Фактор, 2018

2. Бабячок Р. І., Кульчицький І. І. Основні тенденції розвитку стартапів в Україні - проблеми, перешкоди і можливості: аналіт. доп. 2018.

3. Баймуратов М. А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине. Харьков: Одиссей, 2000.

4. Баймуратов М. О. Територіальна громада в політичній системі і системі місцевого самоврядування України. Муніципальне право України: підручник / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ, 2001.

5. Батанов О. Територіальна громада - первинний суб’єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник центральної виборчої комісії. 2008.

6. Батанов О. В. Територіальна громада - основа місцевого самоврядування в Україні: монографія / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2001.

7. Безпалько О. М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження/О. М. Безпалько// Економіка і організація управління. – 2019

8. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб’єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти/Л. Я. Беновська // Регіональна економіка. – 2018. – № 1.

9. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні: монографія. Київ: Експрес, 2009

10. Бутко І. П. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. Місцеве та регіональне самоврядування України. 1992

11. Бюджетний кодекс України. Законодавство України

12. Варда Я., Колосовські В. Острови надій. Розробка стратегій локального

розвитку. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003

13. Василюк О. Д., Фурса М. В. Кадрове забезпечення спроможності об’єднаних територіальних громад: до понятійного визначення проблеми

14. Василюк О. Формування спроможності об’єднаних територіальних громад: кадровий аспект/О.Василюк//Ефективність державного управління. – 2017.

15. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову

перспективу: аналіт. доп. / Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін.; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ:НІСД, 2019.

16. Дрейфюс Б. Довідник територіальних громад / Бернар Дрейфюс.

17. Європейська хартія місцевого самоврядування, (м. Страсбург, 15 жовт. 1985 р.): пер. з англ. Офіційний вісник України. 2015. № 24.

18. Забезпечення ефективності фінансування розвитку регіонів та громад в умовах децентралізації влади: аналіт. записка / Нац. ін-т стратег. дослідж. Груд. 2018 р.

19. Кампо В. Деякі проблеми становлення і розвитку місцевого самоврядування. Місцеве та регіональне самоврядування України. 1993

20. Карлссон Д. Рішення муніципальних парадоксів: виклики для шведів / Д.Карлссон // Місцева політика і Управління – 2013 №50

21. Конституційна хартія Пруссії 1850. [Електронний ресурс]

22. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. Офіційний вісник України. 2014. № 30

23. Корнієнко М. І. Пошук варіантів місцевого самоврядування ще продовжується. Місцеве та регіональне самоврядування України. Київ, 1994. Вип. 4

24. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. Київ: Знання, 1999

25. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 року №254к/96-вр

26. Кушнірецька О. В. Моніторинг соціально-економічного розвитку ОТГ:

організаційно-методичне забезпечення. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 5

27. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / Н. В. Васильєва та ін. Київ, 2017

28. Мобільність робочої сили України в умовах воєнної економіки. Аналізують учені Інституту економіки та прогнозування НАН України. 2022.

29. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. Децентралізація: веб-сайт. https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring

30. Моргачов І. В. Інфраструктура розвитку регіонів. Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018.

31. Мороз О. Ю. Територіальна громада: сутність, становлення і сучасні українські реалії. Демократичне врядування: електрон. наук. проф. вид. 2008.

32. Наврузов Ю. В. Системне визначення поняття категорії «громада». Актуальні проблеми державного управління: 2000. Вип. 4

33. Негода В. Місцеве самоврядування України стане взірцевим для Європи. Україна обов'язково втілить всі завдання децентралізації: доп. до круглого столу. 2022

34. Ольшанський О. В. Спроможність громад в аспекті теоретико-прикладної ідентифікації

35. Омельчук О., Садогурська С. Природа стогне від війни. 2022

36. Орзіх М. П. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. Місцеве і регіональне самоврядування України. 1995. Вип. 1-2 (10-11).

37. Остром Е. Керування спільним: еволюція інституцій колективної дії / пер. с англ. Монтян Т. Ю. 2012

38. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2019

39. Податковий кодекс України. Законодавство України: веб-сайт.

40. Пріхно І. М. Фінансування соціально-економічного розвитку територій в умовах децентралізації в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка: наук. журн. Острог: Вид-во НаУОА, груд. 2019. Вип. 15

41. Пріхно І. М., Частоколенко І. П., Марченко А. П. Наслідки реформування бюджетної системи України. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2020. Вип. 37.

42. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX.

43. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова КМУ від 5 серп. 2020 р. № 695.

44. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова КМУ від 8 квіт. 2015 р. № 214.

45. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.14 р. № 1508-18

46. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214

47. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 року № 280/97-ВР

48. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова ВРУ від 17.07.2020 р. № 807-IX.

49. Пухтинський М. О. Проблеми реалізації конституційно-правових засад місцевого самоврядування. Збірник наукових праць УАДУ. 1999. Вип. 1

50. Рендюк Т. Вимушена міграція в умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. 2022.

51. Рошило В. І. Формування спроможних територіальних громад у контексті бюджетної децентралізації, 2018

52. Руда Н. І. Територіальна громада - суб’єкт конституційно- правових відносин: теоретичний та історичний аспекти. Правова держава. Київ, 2001

53. Руда Н. І. Формування соціального статусу територіального колективу в період переходу до ринкових відносин. Правова система України: теорія і практика: зб. матеріалів доп. наук.-практ. конф. Київ, 1993

54. Сахно Т. А. Економічне забезпечення діяльності об’єднаних територіальних громад. Бізнес Інформ. Харків, 2020. Вип. 1. С. 135-142.

55. Сахно Т. А., Чиж В. І. Принципи та критерії організаційної структури об’єднаної територіальної громади. Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку: регіональні особливості та світові тенденції. 2019

56. Сизоненко О. В. Проблеми формування спроможних територіальних громад в умовах процесу децентралізації. 2018

57. Скібіцька Л. І., Скібіцький О. М. Менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учбової літ-ри, 2007

58. Соколова А., Тошнюк А., Мартинюк М. Особливості та завдання механізму забезпечення сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації. Економічна наука. 2022

59. Статистичний збірник «Бюджет України». Міністерство фінансів України

60. Стратегія сталого розвитку «Україна - 2020»: Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015.

70. Сушинський О. І. Місцеве самоврядування в Україні: концептуальні засади статусу та діяльності виконавчих органів. Львів: АФІША, 2003. С. 48-49.

71. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: Львів: ДУ«Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України, 2020.

72. Трусова Н. В., Колокольчикова І. В., Полегенька М. А. Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територіальних громад: внутрішня інтеграція та фінансова спроможність. Ефективна економіка. 2022

73. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою:аналіт.

доп. 2022.

74. Успішна територіальна громада: будуємо разом/Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. – Харків : Видавничий будинок Фактор, 2018

75. Хрущ С.В. Зарубіжний досвід розвитку інституту територіальних громад на прикладі республіки Польща та можливості його запровадження в Україні / С.В. Хрущ// Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 2019

76. Hillery G. A. Definitions of community: Areas of agreement. Rural Sociology. 1955. Vol. 20. No. 2

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток Б

Організаційна структура Охтирської міської ради

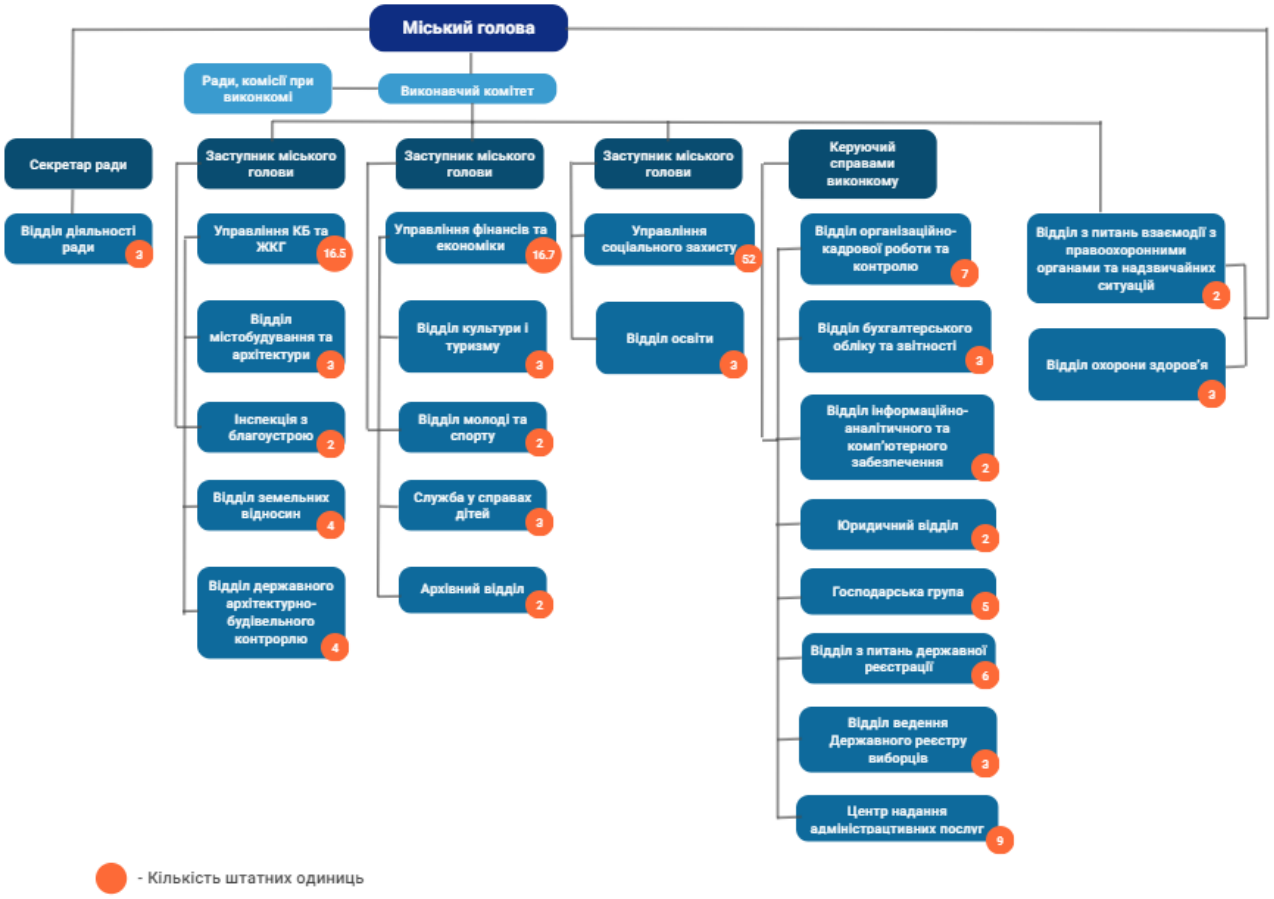

Додаток В

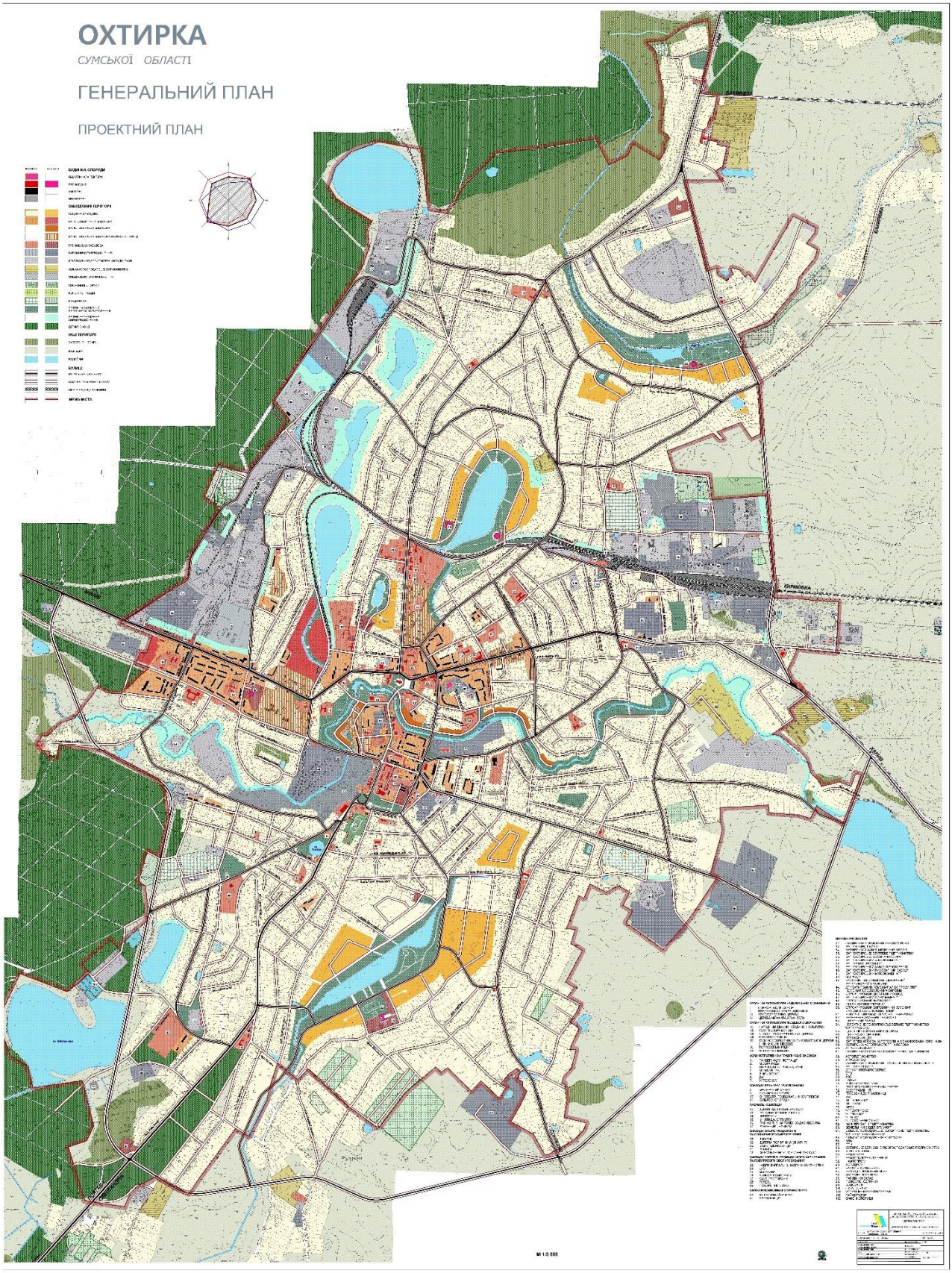
ОХТИРКА
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПЛАН
ПРОЕКТНИЙ ПЛАН

Додаток Г

Прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку

Показники	2022	2023	2024
1	2	3	4
Розмір мінімальної заробітної плати:			
з 1 січня року (гривні) з 1 жовтня року	6 500 6 700	7 176	7 665
ріст до попереднього року (відсоток)	3,1	7,1	6,8
Розмір посадового окладу працівника I тарифного розряду Єдиної тарифної сітки:			
з 1 січня року (гривні) з 1 жовтня року	2 893 2 982	3 193	3 411
ріст до попереднього року (відсоток)	3,1	7,1	6,8
Прожитковий мінімум становитиме в розрахунку на одну особу:			
- з 1 січня року (гривні)	2 393	2 589	2 778
- з 1 липня року (гривні)	2 508	2 713	2 911
- з 1 грудня року (гривні)	2 589	2 778	2 972
Для основних соціальних і демографічних груп населення:			
дітей віком до 6 років:			
- з 1 січня року (гривні)	2 100	2 272	2 438
- з 1 липня року (гривні)	2 201	2 381	2 555
- з 1 грудня року (гривні)	2 272	2 438	2 609
дітей віком від 6 до 18 років:			
- з 1 січня року (гривні)	2 618	2 833	3 040
- з 1 липня року (гривні)	2 744	2 969	3 186
- з 1 грудня року (гривні)	2 833	3 040	3 253
працездатних осіб:			

1	2	3	4
- з 1 січня року (гривні)	2 481	2684	2 880
- з 1 липня року (гривні)	2 600	2 813	3 018
- з 1 грудня року (гривні)	2 684	2 880	3 082
осіб, які втратили працездатність:			
- з 1 січня року (гривні)	1 934	2 093	2 246
- з 1 липня року (гривні)	2 027	2 193	2 354
- з 1 грудня року (гривні)	2 093	2 246	2 403

Додаток Д

Планові економічні показники

Назва показника	Одиниця виміру	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1	2	3	4	5	6	7
Чисельність наявного населення	тис. осіб	48,2	47,8	47,6	47,4	47,2
Обсяг реалізованої промислової продукції	млн грн	6423,9	6500,0	6700,0	6950,0	7250,0
Кількість суб’єктів малого підприємництва, зареєстрованих як платники податків, у т.ч:	одиниць	2186	2214	2235	2250	2265
юридичні особи	одиниць	197	219	225	230	235
фізичні особи - підприємці	одиниць	1989	1995	2010	2020	2030
Доходи місцевого бюджету від діяльності суб’єктів малого підприємництва	тис. грн.	33287,0	35444,0	39994,0	43034,0	45493,0
Обсяг експорту товарів	тис. дол. США	22452,4	10500,0	11200,0	12000,0	12900,0
Обсяг імпорту товарів	тис. дол. США	192899,8	950,0	1040,0	1130,0	1230,0
Обсяг прийнятого в експлуатацію житла	кв.м	1283	1300	1400	1500	1600
Фонд оплати праці робітників і службовців, працівників сільського господарства, малих підприємств (без військовослужбовців)	тис.грн.	1017121,7	1172180,5	1277172,0	1398945,0	1516320,0
Середньомісячна заробітна плата працівників	грн	11205	12474	13645	14945	16200

1	2	3	4	5	6	7
Кількість створених робочих місць	одиниць	328	300	315	320	325
Кількість зареєстрованих безробітних громадян на кінець року	осіб	656	500	500	500	500

Додаток Е

Загальні показники бюджетів 2021-2024 років

Показник	2021 рік (затверджено)	2022 рік (план)	2023 рік (план)	2024 рік (план)
1	2	3	4	5
Загальний фонд				
Доходи (з трансфертами*)*	332 997 420	368 255 322	398 173 581	422 141 287
Видатки (з трансфертами)	326 139 540	353 671 322	382 986 981	411 017 487
Кредитування усього, у тому числі:	0,0	0,0	0,0	0,0
надання кредитів з бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0
повернення кредитів з бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0
Фінансування дефіцит«-»/профіцит «+»	6 857 880	14 584 000	15 186 600	11 123 800
Спеціальний фонд				
Доходи (з трансфертами*)*	10 929 645	10 147 704	10 692 612	11 235 825
Видатки (з трансфертами)	34 867 894	24 731 704	25 879 212	22 359 625
Кредитування усього, у тому числі:	0,0	0,0	0,0	0,0
надання кредитів з бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0
повернення кредитів з бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0
Фінансування (дефіцит«-»/профіцит «+»	- 23 938 249	- 14 584 000	- 15 186 600	- 11 123 800
Разом				
Доходи (з трансфертами*)*	343 927 065	378 403 026	408 866 193	433 377 112
Видатки (з трансфертами)	361 007 434	378 403 026	408 866 193	433 377 122
Кредитування усього, у тому числі:	0,0	0,0	0,0	0,0

1	2	3	4	5
надання кредитів з бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0
повернення кредитів з бюджету	0,0	0,0	0,0	0,0
Фінансування (дефіцит«-»/профіцит «+»	-17 080 369	0	0	0